HET LAND VAN AALST

TIJDSCHRIFT VAN DE
HEEMKUNDIGE VERENIGING «HET LAND VAN AALST»

JAARGANG XIX, 1967 — NUMMER 6

Met dit nummer wordt de XIX jaargang afgesloten. Wij danken alle leden om hun trouw aan de Heemkundige vereniging «Het Land van Aalst». Meer dan ooit wordt op uw steun gerekend, zowel om uw tijdschrift instand te houden als om het tot hogere bloei te brengen. Daarom verzoekt de redaktie U onverwijld uw bijdrage te storten, hetzij 500 fr. als ERELID, hetzij 200 fr. als STEUNEND LID, hetzij de gewone bijdrage van 140 fr. Door uw storting niet uit te stellen bespaart U ons werk en aan U geld! Stort uw leesgeld op postrekening 5869.11 («Land van Aalst», Zottegem). Hierom, en vooral zo U voor een nieuw lid wilt zorgen, danken wij U hartelijk.

De redaktie.

Zestig jaar geleden...

Priester Adolf Daens

en de opkomende kristelijke demokratie

Deze bijdrage was persklaar om bij de vijftigste verjaardag van het overlijden van priester Daens te verschijnen. Wegens omstandigheden onafhankelijk van de redaktie en van de schrijver kon zij toen niet verschijnen. Sindsdien verscheen reeds een meesterwerk over «de paster der armen», van de hand van professor Dr. Karel van Isacker. Deze tekst brengt dan ook niets nieuws, maar levert een bewijs van het grondig misprijzen van Charles Woeste voor de voorloper van de latere «petits vicaires», die in hun opzet bij de volksontvoogding beter mochten slagen. Wij geven deze bijdrage, bij de zestigste verjaardag van het afsterven van deze kamper voor meer sociale rechtvaardigheid, dan ook ongewijzigd door, als een postuum eerherstel.

BIBLIOGRAFIE :

PIETER DAENS, Priester Daens. Aalst, 1909. Uit een vergelijking met de Mémoires van Woeste blijkt dat het werk op objektieve basis werd opgemaakt.

Priester Daens en Mgr. Stillemans, Hunne Brieven. Aalst, 1899.

Mr Dr. H.J. ELIAS, Priester Daens en de Christene Volkspartij. Aalst, 1940. Meesterlijk historisch gefundeerd werk, waarbij naast voornoemd werk o.m. van de Mémoires en familiepapieren gebruik werd gemaakt.

COMTE WOESTE, Mémoires pour servir à l'histoire contemporaine de la Belgique, I, II. Brussel, 1927, 1930.

ARTHUR VERHAEGEN, Vingtcinq années d'Action sociale. Brussel, 1911.

CHANOINE VAN DEN GHEYN, Le Diocèse de Gand (1830-1930). Brussel, z.d. (o. 1930).

Cte H. CARTON DE WIART, Souvenirs politiques (1878-1918). Brugge, 1948.

Cte LOUIS DE LICHTERVELDE, Leopold II. Brussel, 1926.

H. PIRENNE, Geschiedenis van België, IV. Brussel, 1955.

Katholieke Encyclopedie, VIII, 299, XXIV, 906.

Winkler Prins, VI, 615, Amsterdam, 1949.

Encyclopedie van het Katholicisme, I, 523. Antwerpen, 1955.

Chambre des Representants - Annales Parlementaires.

Ik ben veel dank verschuldigd aan E.P. Dr. Karel van Isacker, s.j., toen docent aan St.-Ignatius Handelsschool te Antwerpen, die een uitgebreide studie over dit probleem voorbereidde, en zo bereidwillig was mij met raad en daad te helpen.

De figuur van deze bijdrage is zeer omstreden. Priester Daens heeft immers de tragiek gekend te leven op een keerpunt in het sociaal leven en kon dit niet overschillig aan zich laten voorbijgaan.

Van katolieke zijde werd hij door enkelen opgehemeld als een barmhartige Samaritaan, als een vader van de misdeelden en als een onverschrokken strijder voor de miskende rechten van de arbeiders; door meer anderen — en dit niet in het minst in naam van de liefde en de rechtvaardigheid — werd hij gelasterd als een verlopen priester, als een hoogmoedige opstandeling tegen het kerkelijk gezag, als een afbreker (1),, als een man met ambities (2). Vandervelde noemde hem een man met een hart (3).

Aan de overzijde van de barrikade maakte men het priester Daens niet immer gemakkelijker, ja kompromitteerde hem; dit werd natuurlijk door de konservatieven tegen hem uitgespeeld. Zo verklaarde Emiel Vandervelde op 5 maart 1895 in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, dat priester Daens goed werk verrichtte en in Vlaanderen de weg baande voor de rode vlag (4).

Priester Daens zelf, opgezweept door de strijd en wellicht verbitterd door de gebundelde tegenstand, was soms demagoog, niet immer vooruitziend om te vermijden wat hem in opspraak kon brengen, als o.m. het afsluiten van kartels met de «antiklerikalen», zijn optreden in danszalen en herbergen.

---

(1) «Il s'ingéniait plus à démolir qu'à édifier...» (Van de Gheyn, a.w., 68). — Prof. H. Pirenne schrijft: «In het land van Aalst stelde de onstuimige democratische propaganda van priester Daens de taal der armen tegenover die van de rijken.» (a.w., 215).

(2) «Abbé politicien dont les procédés comme les propos trahissaient plus d'ambition que de sagesse...» (C. de Wiart, a.w., 73). — Herhaalde malen stond hij te Aalst, te Denderleeuw en elders, samen met Renkin, naast priester Daens, om meting te geven. Wat hij zich in zijn Mémoires niet meer schijnt te herinneren. — «La situation parlementaire d'Henry Carton de Wiart avait ceci de particulier qu'après avoir montré pour l'abbé Daens, adversaire de M. Woeste dans son fief électoral d'Alost, une sympathie généreuse et parfois excessive qui avait scandalisé beaucoup de catholiques, il avait plus qu'aucun membre de la Droite des relations et des amitiés personnelles dans les deux gauches...» (**Cte LOUIS DE LICHTERVELDE, Notice sur le Comte Carton de Wiart,** in het Jaarboek 1956 van de Koninklijke Academie van België, blz. 224).

(3) «un brave homme,... homme de cœur qui prenait en main la cause des déshérités». (Em. Vandervelde, Annales Parlementaires, 5.3.1895, 882).

(4) «Eh bien, monsieur l'abbé Daens, vous faites là bonne besogne et nous vous remercions du fond du cœur. Vous nous avez ouvert le chemin. Vous avez fait la trouée des Flandres et nous y entrerons bientôt le drapeau rouge en tête, car, c'est notre conviction inébranlable: Flandre peut dormir, mais mourir jamais». (Em. Vandervelde, Ann. Parl., 5.3.1895, 882).

Evenmin in latere jaren heeft men hem recht laten wedervaren. Vooral aan katolieke zijde (5) ontbrak het aan moed te erkennen dat het plan Daens een mislukte gelegenheid was om het opkomende socialisme niet slechts in Vlaanderen de pas af te snijden, maar zelfs in Wallonië de voet dwars te zetten. Dit niet in het minst wanneer men bedenkt dat priester Daens tot erevoorzitter werd verkozen van het Sindikaat der Steenbakkers van Brabant en Vlaanderen.

De tijd heeft ook hier raad gebracht en stilaan is men het kaf van het koren gaan scheiden. In menig wetenschappelijk werk wordt de persoon van priester Daens objektief, en dus ook met meer welwillendheid behandeld. Aldus in de **Katholieke Encyclopedie, Winkler Prins** — «één van de eerste leiders van de christelijke democratie in België» —, **Encyclopedie van het Katholicisme** — «mag aangezien worden als de pionier van de christelijke democratische beweging in Vlaanderen» — en in de **Geschiedenis van België** van **Henri Pirenne** (IV, 218). Voor de **Geschiedenis van Vlaanderen** is hij een onbekende.

Te Aalst werd een stadsplein naar priester Daens genoemd. Werd hij bij de laatste kamerverkiezingen door de C.V.P. van Aalst niet voorgesteld als een voorloper van de huidige C.V.P. ? Zijn er in verschillende politieke middens in het Aalsterse geen stemmen opgegaan om hem zelfs met een standbeeld te verheerlijken, ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van zijn afsterven ? (a).

Deze bijdrage wil betrachten een objektief beeld op te hangen van de man, die geen heilige was, niet vrij van gebreken evenmin als zijn tegenstander, een priester die politieker werd, maar die onmiskenbare invloed heeft gehad, niet slechts op het politiek leven in het arrondissement Aalst, maar zelfs daar buiten. Ook al heeft zijn werk geen duurzame vruchten afgeworpen (6), toch is het een edelmoedig pogen geweest, dat niet de verhoopte steun mocht vinden — ten dele ook wel gezien het karakter en gebrek aan politiek doorzicht van priester Daens zelf —, integendeel op de meest kortzichtige wijze werd gedwarsboomd.

(a) Wat inderdaad gebeurd is.

(5) Ces avis (de prudence et de respect des hommes qui depuis longtemps ont rendu des services signalés à la bonne cause) ne furent pas écoutés avec la docilité qui convenait; car s'il est pour le moins charitable de supposer qu'au début Daens et ses coryphées se laissèrent séduire à l'idée d'empêcher les ouvriers indisposés contre les conservateurs de passer au socialisme, cependant ils paraissent inexcusables de ne pas s'être inspirés de l'exemple qui venait de haut...» (V. de Gheyn, a.w., 67).

(6) «Het "Daensisme„ is niet tot een machtige beweging uitgegroeid». (Elias, a.w., 11); «le daensisme, pour n'avoir pas adopté la ligne de conduite que lui avait proposée la Ligue (démocratique), se condamnait lui-même à rester à jamais dissident». (V. de Gheyn, a.w., 68).

Het laatste kwart van de 19e eeuw was gekenmerkt door een krisis, zowel op de landbouwmarkt als in de nijverheid. Evengoed de kleine landbouwers, zo talrijk in de streek van Aalst, als de landbouwarbeiders leden onder de vermindering van de graanprijzen, dit ten gevolge van de invoer van tarwe uit Amerika; voor de hoeveknechten had dit een drukking van de lonen tot gevolg. Betaalde men geen «vijf stuivers en de kost» voor een ganse dag (10 à 12 uur) graan te dorsen ? Eveneens de nijverheid kende een inzinking, vooral ter oorzake van de vermindering van de uitvoer. Ook dit ten nadele van het arbeidsloon.

De arbeidsvoorwaarden waren niet minder wraakroepend : lange werkdagen, veelal in ongezonde voorwaarden, waarbij vrouwen en kinderen niet werden ontzien. Zaten de meeste meisjes, soms van 7/8 jaar, niet vanaf de vroege morgen tot de late avond aan het kantkussen, om naar het mogelijke de nijpende nood in het grote gezin te helpen bestrijden ?

Onder de drang van het socialisme kwam het volk hiertegen in opstand. In maart 1886 met geweld te Luik, en achteraf in Henegouwen. Werden deze opstanden in bloed gesmoord, het sociaal vraagstuk was hiermee niet opgelost, het probleem bleef meer dan ooit gesteld en de ontvoogding baande zich een weg onder de arbeidende bevolking.

Ook in de katolieke middens oordeelde men dat een sociale hervorming nodig was. In het buitenland, vooral in Duitsland vond deze gedachte ingang. Te lande werd Mgr. Doutreloux, bisschop van Luik, met zijn sociale kongressen te Luik in 1886, 1887 en 1890, tot de sociale progressisten gerekend. Voor anderen was de kristen sociale aktie veeleer een middel tegen het oprukkende socialisme en was gekenmerkt door zijn anti-socialisme.

Midden die oplaaiende klassenstrijd bepaalde paus Leo XIII, op 15 mei 1891, in zijn encikliek **Rerum Novarum** de grondgedachte van de katolieke sociale leer. Omtrent de toepassing hiervan, evenals wat de opportuniteit betrof, waren de katolieken in België zeer verdeeld.

De keuze van priester Adolf Daens (7) werd genomen, niet onbezonnen, maar met overtuiging en kennis van de nood. Een keuze zwaar aan gevolgen, want zij zou hem brengen in de volle branding van de politiek en in opstandigheid tegenover zijn kerkelijke overheid. Hij zou het vuur van de kristelijke-demokratie doen oplaaien in de streek van Aalst en zelfs uitdragen over het land.

---

(7) Adolf Daens, zoon van Louis, schaliedekker († 1863) en Anna Marie Boon († 1875), werd geboren te Aalst op 18 december 1839 en overleed er op 14 juni 1907. Hij studeerde in zijn geboortestad aan de lagere school van de Broeders der Kristelijke Scholen en deed er schitterende middelbare studies aan het kollege van de Paters Jezuïeten. Trad in de Sociëteit van Jezus, die hij na 12 jaar verliet, om te Gent in het seminarie te treden (1871); werd priester gewijd in 1873. Was achtereenvolgens leraar te Oudenaarde, onderpastoor te Kruishoutem en te St.-Niklaas, opnieuw leraar te Dendermonde en vanaf 1887 privaatleraar.

Reeds vanaf 1872 verscheen te Aalst, onder de redaktie van Pieter Daens, broeder van Adolf, **de Werkman,** die aanvankelijk over gans het arrondissement een ongewoon sukses kende. Reeds in 1870 was dezelfde Pieter uitgever en opsteller geworden van **Het Land van Aalst,** dat sinds enkele jaren bestond. Priester Daens werd er de bezieler van na 1891. De nieuwe sociale stroming, met belangstelling voor de belangen van de arbeider, gebaseerd op de leer van **Rerum Novarum,** werd er in verkondigd. Uit de stroming door dit blad werd in april 1893 te Okegem de **Kristene Volkspartij** geboren. Priester Daens was er de doktrinair van en werd gelast met de opstelling van het programma van deze demokratische beweging. Reeds begin juni kwam hij hiermee klaar. Dit programma dat demokratisch, sociaal en vlaams was, was op de meeste punten identiek aan dit van **l'Avenir Social.** Maar een feit zou de Aalsterse beweging noodlottig wezen, nl. dat het programma medeondertekend was door PRIESTER Daens.

De **Kristene Volkspartij** behartigde ofwel punten die volledig in overeenstemming waren met de leerstellingen van Rerum Novarum of gevolgtrekkingen hieruit afgeleid, als «de bescherming van al de zedelijke en stoffelijke belangen van de werklieden», «het inrichten van spaar -en ziekenkassen», «geldelijke ondersteuning van de wettige werkstakingen», «oprichting en wettig erkenning van de vakverenigingen», «verplichte verzekering tegen ongevallen, ziekten en ouderdom», «wettelijke bepaling van het maximum werkuren voor volwassenen», «strenge toepassing en verbetering van de reeds bestaande wetten op vrouwen- en kinderarbeid», «toezichtraden op de nijverheid», «zondagsrust» en «minimum dagloon»; ofwel punten van meer lokaal belang, als «verplicht onderwijs met toelagen van de staat en ontwikkeling van het beroepsonderwijs», «gelijke legerdienst», «landbouwkredieten», evenals vlaamse aktiepunten: «Vlaamsch moet in het Vlaamsche land de bestuurlijke, rechterlijke en wetgevende taal zijn. Het Vlaamsch en het Fransch op gelijke voet in alle besturen»; ofwel punten die noodzakelijk leken om tot de verwezenlijking van voornoemd programma te komen, als het algemeen stemrecht en de evenredige vertegenwoordiging.

Dit programma stemde in de hoofdpunten overeen met de stellingen verdedigd door een A. Verhaegen te Gent, een Lebon te Antwerpen, en H. Carton de Wiart en J. Renkin te Brussel. Ook op die plaatsen kende men strijd, maar tevens een geleidelijke evolutie die tot verwezenlijkingen zou leiden. Te Gent mocht de **Bond van de Anti-Socialistische Werklieden** zijn eigen kandidaten voorstellen; hetzelfde werd te Brussel bekomen voor de vertegenwoordigers van de **Maisons des Ouvriers;** te Antwerpen was de verweznlijking moeilijker. **sons des Ouvriers;** te Antwerpen was de verwezenlijking moeilijker. Te Aalst had men af te rekenen met Woeste, die halstarrig weigerde een enkele toegeving te doen. Hieruit is «het geval Daens» gegroeid.

Om «het geval Daens» te begrijpen is het nuttig vooraf de **konkrete situatie** te kennen, die zowel voor Daens als voor het Daensisme een beslissende invloed zal uitoefenen.

De kern van de kwestie was **de politieke autonomie van de arbeidersklas** (8). Zij werd de achtergrond van de hele strijd. Alle kristen-demokraten, ook de Volksbond van Gent, wensten voor de arbeiders de mogelijkheid om eigen vertegenwoordigers en een eigen programma te hebben. Na enige aarzeling van 1891 tot 1893 (o.m. te Brussel, Luik en zelfs Gent, waarin men aanvankelijk dacht een nieuwe gescheiden katolieke arbeiderspartij op te richten), kwamen ALLE kristen-demokraten akkoord over volgende formule : eigen programma en eigen vertegenwoordigers binnen het kader van de konservatieve partij, met gemeenschappelijke lijst. Tot 1898 zullen zelfs de Daensisten dit standpunt blijven verdedigen.

Woeste en zijn groep verwierpen zelfs deze betrekkelijke autonomie : de «eenheid», waarover hij vaak sprak, betekende voor hem de volledige ondergeschiktheid van de arbeidersgroep aan de konservatieve leiding. Hij wilde een waar «politiek paternalisme» in stand houden. Dit zal er hem toe aanzetten, in 1894, ELKE toegeving aan de kristen-demokraten te Aalst te weigeren (eveneens in 1896, waarbij hij de kandidatuur De Baets verwierp). Daarom, en daarom alleen zullen de kristen-demokraten te Aalst afzonderlijk opkomen. Zij moesten het wel doen, indien zij de arbeiders en kleine landbouwers niet prijs wilden geven aan het socialisme. Daarom alleen ook zullen zij kartels afsluiten met links (reeds in 1895 bij de gemeenteverkiezingen te Aalst) : met de steun van links wilden zij de evenredige vertegenwoordiging er doorkrijgen, het zekerste middel om de politieke autonomie van de arbeiders te waarborgen, gezien het onbegrip en de onverzettelijkhied van de konservatieven.

De polemiek over de autonomie zal blijven voortduren tot omstreeks 1905, tussen Woeste (Katolieke kringen voor volstrekte eenheid) en Verhaegen (Volksbond, voor betrekkelijke autonomie IN de katolieke partij). Met die polemiek zal het Daensisme niets meer te maken hebben, gezien het vanaf 1898 op het standpunt stond en bleef van de onafhankelijke partij, standpunt waartegen de kerkelijke overheid stelling nam. Zeker omwille van de eenheid (te begrijpen in het licht van de voorbije schoolstrijd); maar ook omwille van de PRIESTER, die tegen de wil van zijn bisschop in, een politieke aktie voerde, die gezien de omstandigheden (nl. de scheuring in de katolieke opinie) en de hiermee verbonden hatelijke, gemene en persoonlijke polemieken, haar verderfelijk toescheen. De geestelijkheid zal oordelen dat het moest verwarring en ergernis verwekken en schade toebrengen aan de godsdienstige belangen en de gezonde oplossing van de sociale kwestie remmen, daar een priester hierin de leiding had. Dat PRIESTER Daens, niet-tegenstaande de veroordeling, zijn politieke aktie

(8) «Il fallait deux choses (om de arbeiders weg te houden van het socialisme en van de demokratische partij van Daens) : tout d'abord une autonomie économique aussi large que le permettent les principes catholiques; en second lieu, une autonomie politique suffisante pour que les ouvriers demeurés soumis aux lois réligieuses n'eussent point à redouter... leurs intérêts et leur droits.» (A. Verhaegen, a.w., 277).

toch zal voortzetten, kan als fout worden aanzien (wat hij, als gebroken man, bekende en berouwde op zijn sterfbed). Daardoor zal ook het Daensisme ten slotte «onmogelijk» worden.

Zeker — dit blijkt overduidelijk uit de **Mémoires** van Woeste — zullen beslissingen van de bisschop vaak onder politieke druk worden afgedwongen. Dit vergroot de verantwoordelijkheid van de konservatieven, die het Daensisme wilden klein krijgen door de PRIESTER te treffen en zo de eenheid van de partij veilig te stellen.

Om die twee elementen: AUTONOMIE en DE ROL VAN DE PRIESTER speelt zich het drama Daens af.

Bij de stichting van de Kristene Volkspartij werden onmiddellijk door Charles Woeste, voorzitter van de Federatie der Katolieke Kringen, bij de bisschop van Gent, Mgr. Stillemans, die er van verdacht werd simpatie te koesteren voor de programmapunten van de Kristene Volkspartij (9), stappen gezet ter beteugeling van deze dreigende scheuring in de katolieke rangen (10). Priester Daens werd op 5 augustus 1893 naar het bisdom geroepen en de bisschop keurde deze onvoorzichtige pogingen af, gezien zij tot scheuring, schadelijk voor

---

(9) «On disait que l'évêque de Gand était favorable aux idées représentées par le **Christene Volkspartij.** Il y avait là un peu d'exagération.» (Woeste, a.w., 499, 500).

(10) Het is opvallend hoe Woeste, voorzeker een grote politieke figuur, ja een rechtschapen politieker, niet vrij was van sociale liberale opvattingen. — «Woeste had niet altijd de brede opvattingen, die men had kunnen verwachten, bijv. inzake Vlaamse Beweging, de sociale kwestie, de landsverdediging, het verplicht onderwijs.» (K.E., XXIV, 906) —, slechts één opvatting als goed en waar erkende, nl. de zijne, en. misbruik makend van zijn machtspositie, die opvatting doordreef tegenover iedereen in, ook tegenover de hogere geestelijkheid, die naar zijn mening in zake politiek te zwijgen had en wiens uitspraak zeker niet bindend was: zo had kard. Goossens zich uitgesproken voor het algemeen stemrecht, hierin de eerste minister Beernaert steunend; Woeste schreef in de **Courier de Bruxelles** dat hij het als een gewetensplicht aanzag er tegen te zijn en dat dit hem vrijstond, gezien het een politieke en geen godsdienstige kwestie gold... «Mais Votre Eminence, en se faisant notre adversaire sur le terrain politique, nous permettra, je l'espère, le cas échéant, de la combattre aussi et de révéler les efforts qu'elle déploie pour faire triompher une cause politique...» (Woeste, a.w., I, 512); zie eveneens: II, 58, 77, 148 v., III, 65.

Anderzijds eiste Woeste dat de lagere geestelijkheid op politiek en sociaal gebied er geen andere mening zou op na houden dan de zijne; durfde iemand het toch aan, dan ging prompt een brief naar de kerkelijke overheid, die veelal te gewillig toesloeg. Cfr. II, 90, 135, 310, 311; III, 79, 125. Op een van die aanklachten, antwoordde kard. Mercier zeer gevat: «Le plus grand des écarts consiste à se retirer de l'action pour gaspiller sa vie dans l'oisiveté.» (Woeste, a.w., II, 311).

de belangen van de goede zaak, zouden kunnen leiden. Van deze uitspraak werd Woeste nog dezelfde dag op de hoogte gebracht (11).

Was men te Brussel en te Gent, tussen de twee groepen, nl. de konservatieven en kristen-demokraten, in voorbereiding op de aanstaande verkiezingen, tot een overeenkomst geraakt, te Aalst bleek dit onmogelijk, gezien het fanatisme, «de ontoegeeflijkheid» (12) en de «kortzichtigheid» (13) van Woeste, die de harde strijd, veelal met de meest onkristelijke middelen als bedreiging en broodroof (14), voerde, wijl hij Daens en zijn medestaanders beschuldigde in het Aalsterse «een laster- en leugenkampagne tegen de uittredende volksvertegenwoordigers» te hebben georganiseerd (15). Tal van priesters, die tot nog toe simpatiek stonden tegenover de Kristene Volkspartij, werden verplicht hun houding te herzien... en velen zouden spoedig de partij van de sterkste vervoegen en deden mee aan de vervolging van hen, die samen met Daens de strijd aanbonden.

Woeste zocht naar een gepaste gelegenheid om de bisschop tot effektiever maatregelen tegenover Daens en de Kristene Volkspartij te dwingen. Deze werd hem geboden in het feit dat Daens samen met andersdenkenden (ook Carton de Wiart was onder hen) te Brussel was opgetreden om evenredige vertegenwoordiging te vragen. Bleef Woeste zelf op de achtergrond, hij stuurde een afvaardiging van Aalst om zich hierover bij de bisschop te beklagen. Deze antwoordde dat hij hiertegen niets vermocht; slechts wanneer priester Daens om de toelating verzocht zich kandidaat te stellen, zou hij een afwijzend antwoord geven. Woeste was met die verklaring weinig opgezet (16).

---

(11) «...lui (Mgr. Stillemans) ayant signalé le manifeste du nouveau parti (le Christene Volkspartij), qui portait sept signatures, toutes de l'arrondissement d'Alost, et entre autres celle de l'abbé Daens, il m'écrivit, le 5 août 1893: «Aujourd'hui même est venu l'abbé Daens, que j'avais mandé. Je lui ai exprimé mon étonnement de voir son nom au bas d'une pièce de cette importance, dont j'ignorais l'existence et le projet, et je l'ai chargé de dire à ses cosignataires que je désapprouvais les tentatives imprudentes qui pourraient produire des scissions fâcheuses pour les intérêts de la bonne cause.» (Woeste, a.w., I, 500).

(12) «Woeste... d'une ténacité irréductible», o.m. op gebied van persoonlijke legerdienst. (C. de Wiart, a.w., 55).

(13) «en depit d'une étroitesse trop fréquente dans ses vues et malgré son aigreur dans la polémique et jusque dans les rapports privés.» (C. de Wiart, a.w., 56).

(14) Niet in het minst vanwege de plaatselijke geestelijkheid, die o.m. te Hofstade de volgelingen van priester Daens elke bestaansmogelijkheid ontnamen.

(15) «Depuis 15 mois, l'abbé Daens et ses acolytes avaient organisé contre les députés sortants une campagne d'outrages, de mensonges et de calomnies redoutables.» (Woeste, a.w.,, II, 16, 17).

(16) «Il (l'évêque) avait répondu qu'il ne pouvait rien y faire; que si l'abbé Daens lui demandait l'autorisation de se porter candidat, il la refuserait, mais qu'il ne la lui demanderait problablement pas. La réponse pouvait surprendre. L'évêque reconnaissait que cette candidature était une mauvaise chose, et il n'entendait pas intervenir, à moins qu'il ne fût interpellé !».

«...l'abbé Daens faisait une propagande socialiste, sous le couvert de sa

Bij Pieter Daens (17) komt evenwel een totaal andere versie voor : hier wordt beweerd dat het bisdom geen stelling nam wat de kandidatuurstelling van priester Daens betrof en geen antwoord gaf op hieromtrent gestelde vragen.

Het was 19 september, wanneer aan Daens verbod werd opgelegd nog in herbergen te spreken.

Op 8 oktober 1894, bij een onaangemeld bezoek van de kandidaten der Kristene Volkspartij, w.o. priester Daens, aan het bisdom, werden deze door Mgr. Stillemans ontvangen en kregen tot slot toch nog een «aarzelende» zegen (18).

Op 14 oktober 1894 vond in het land de eerste verkiezing plaats met meervoudig algemeen stemrecht, die voor gevolg had een wegvagen van de liberale partij en een doorbraak van het socialisme, dat met 335.000 stemmen 33 kamerzetels bemachtigde. Te Aalst streed de Kristene Volkspartij, met priester Daens aan het hoofd, tegen de Katolieke lijst. Twee kandidaten van deze laatste lijst behaalden bij de eerste stembeurt de volstrekte meerderheid niet en op 9 december zou beslist worden in de ballottering tussen Woeste + Van Wambeke en Daens + De Backer. Voor het overige werd het kiesbedrog over het hoofd gezien (19).

Men kan zich voorstellen wat het moet geweest zijn voor een Woeste, die zelfs in zijn eigen partij geen tegenspraak dulde, door een Daens, die hij gehoopt had in de verkiezing te verpletteren, te zijn in het nauw gedreven. Niet te verwonderen dat nog vóór de nieuwe uitspraak van het kiezerskorps, de bisschop van Gent, op aandringen van de koning (20), een eerste afkeurende maatregel trof tegenover priester Daens (21), door hem bij express-brief, te verbieden de H.

---

robe de prêtre : doyens et curés protestaient auprès de l'évêque; ils n'obtenaient rien !» (Woeste, a.w.. II, 17).

(17) Daens, a.w., 36.

(18) «Maandag, 8 oktober... Bisschop Stillemans prinsmuilt een weinig, omdat Priester Daens komt zonder verhoor gevraagd te hebben; hij vraagt al spotlachende : Hoeveel honderden stemmekens gaat gij hebben, Heeren ? Toch weigert hij niet de Kandidaten zijnen zegen te geven, flauwkes en aarzelend.» (Daens, a.w., 36).

(19) Daens, a w., 45.

(20) «...j'ai appris depuis, comment cette lettre avait été écrite. Le Roi, très ému des dangers que «les démocrates chrétiens» faisaient courir à la cause catholique, avait envoyé M. van Eetvelde à Mgr. de Gand, et il l'avait prié de mettre un terme au scandale Alost. L'évêque, qui entretenait des relations très courtoises avec le Roi au sujet du Congo, se décida alors à intervenir...» (Woeste, a.w., II, 19).

(21) «...des manifestations odieuses auxquelles l'abbé Daens fut mêlé eurent lieu à Alost. L'évêque se décida alors à intervenir et à frapper le malheureux prêtre d'un demi-interidt, en lui défendant la célébration de la messe dans les églises et oratoires publics; sa lettre visait le scandale que donnait l'abbé Daens et lui manifestait la douleur que son attitude lui avait causée. Aussitôt **l'Etoile, le Patriote, l'Avenir social** prirent la défense de l'abbé : c'était ajouter un nouveau scandale au précédent et l'on fit des efforts auprès de l'évêque pour modifier sa résolution.» (Woeste, a.w., II, 18).

Mis nog op te dragen in een openbare kerk of bidplaats, gezien «hij ergernis gaf met zijn priesterkleed te vertoonen in woelige en onbetamelijke vergaderingen». Een bezoek aan Mgr. Stillemans vermocht hier geen verandering te brengen (22).

Met behulp van koning Leopold II (23) zal Woeste, — «l'Eminence verte», zoals graaf Carton de Wiart hem noemt (24) — de Kerk dwingen steeds harder op te treden tegen Daens, die verdedigd werd door **l'Avenir Social, le Patriote** en **l'Etoile**, terwijl stappen werden gedaan om de bisschop op zijn beslissing te doen terugkomen.

Maar niet slechts te Gent, ook bij de andere bisschoppen werd tevergeefs op maatregelen tegen de «kristen demokraten» (25), «die men moest vluchten als de pest» (26), aangedrongen; Woeste aanzag het als een gewetensplicht zijn schreden zelfs naar Rome te richten (27) en aan Paus Leo XIII een memorandum betreffende deze kwestie te bezorgen (28). In dit memorandum werd de werking van de Kristene Volkspartij als noodlottig voorgesteld, gezien verdeeldheid hierdoor onder de katolieken werd veroorzaakt en de leiders ervan baanbrekers waren van het socialisme; dit tegenover mensen vergrijsd in dienst van de kerk ! De (konservatieve) katolieken waren de echte demokraten; Daens de verdediger van de socialistische gedachte ! Woeste zorgde er voor zijn inzichten als de juiste te doen aanvaarden en afkeurende maatregelen tegen zijn tegenstanders als noodwendig voor te stellen. Het verhoopte resultaat zou evenwel nog enige tijd op zich laten wachten.

---

(22) Daens, a.w., 47.

(23) «Le Roi n'avait aucune tendresse pour les adoptes des théories, qui heurtaient violemment sa conception du bien public...» (Cte de Lichtervelde, a.w., 386).
«Le roi, de son côté, continuait à s'opposer, autant qu'il le pouvait, au succès de la propagande démocratique.» (Woeste, a.w., II, 78).

(24) C. de Wiart, a.w., 166.

(25) «...l'hostilité des «démocrates chrétiens» battait son plein contre le parti catholique. De toutes parts ils prêchaient la scission et allumaient la guerre. Les évêques n'intervenaient pas...» (Woeste, a.w., I, 500).

(26) «Fuyez-les comme la peste» disait Woeste publiquement en parlant des démocrates-chrétiens.» (C. de Wiart, a.w., 75); «le seul mot de démocratie l'alarme, l'inquiète, est pour lui un cauchemar.» (Annales parlementaires, 4.2.1896, blz. 525).

(27) «... Le gouvernement, depuis plusieurs mois, avait cru devoir informer le Saint-Siège de la gravité de la situation. Moi-même, au mois de novembre, j'avais écrit à Rome à Mgr. van den Branden de Reeth (président du Collège belge à Rome), qui m'avait félicité de mon élection, pour lui dire les dangers que nous courions. Ma lettre fut mise sous les yeux du Saint-Père, qui me fit demander pour lui un mémoire. Ce mémoire je m'empressai de l'envoyer et il fut remis au Pape.» (Woeste, a.w., II, 29,30).

(28) In zijn rapport aan de paus stelde Woeste zichzelf en zijn partij voor als de uitvoerders van de voorschriften vervat in de encikliek **Rerum Novarum**; d'andere overdreven en waren scheurmakers die zich niet «democrates et chrétiens» noemden, maar «democrates chrétiens», wat Woeste even erg vindt als het vroegere «catholiques-libéraux». (Woeste, a.w., II, 30). ...

Naar de mening van Woeste had de bisschop, die niet helemaal vrij was van de smet van de demokratische gedachte (29), — steunde hij te Gent A. Verhaegen niet bij zijn werking de arbeiders te organiseren op kristelijke grondslag ? — en die zich misnoegd had getoond over de publikatie van de brief aan priester Daens in sommige katolieke dagbladen, nog niet hard genoeg geslagen.

Deze bisschoppelijke afkeuring kwam nochtans zeer ongelegen, nu het een krachtproef werd tussen konservatieven en kristen-demokraten. De eersten wisten er bij het volk handig gebruik van te maken tegen deze «veroordeelde priester»; voor Daens was het een groot handicap !

En toch werd 9 december voor de Kristene Volkspartij een zege : Woeste én priester Daens werden verkozen ! Als eerste volksvertegenwoordiger van de Kristene Volkspartij legde Daens de grondwettelijke eed af.

Deze overwinning betekende echter geen vrede voor priester Daens. Zij werd integendeel de inzet van een duel met ongelijke wapens, vol tragiek voor priester Daens, die de leer voor zich had, en staatsminister Woeste, die de macht voor zich had en slechts zou berusten bij de verplettering van zijn tegenstander.

Onverpoosd zette Daens de strijd voort, zo binnen als buiten de Kamer. Zijn eerste spreekbeurt — en uit de kamerverslagen blijkt dat hij als redenaar niet onbegaafd was — in de Kamer hield hij in het Nederlands, met als gevolg een taalincident vanwege de Walen. Achteraf bediende hij zich meer van het Frans,... opdat ook de nederlands-onkundigen hem zouden verstaan. Die verandering lag ook

---

«...l'appellation de «démocrates-chrétiens» qui effarouchait jusqu'au scandale la grande masse des catholiques belges et nous valait les anathèmes de Charles Woeste.» (C. de Wiart, a.w., 47).
Het niet optreden van Leo XIII tegen priester Daens, spijts het herhaald aandringen, vindt wellicht ook de oorzaak in het feit dat de paus maar al te goed de juiste opvattingen van Woeste omtrent de demokratie kende. Immers, op 29 november 1891 (na het verschijnen van **Rerum Novarum**), had kardinaal Goossens, aartsbisschop van Mechelen, aan Woeste meegedeeld dat de paus zich met hem, voorzitter van de Katolieke Federatie, wenste te onderhouden. Op 1 januari 1892 trok hij naar Rome. Bij zijn aankomst aldaar op 3 januari had hij van 5 tot 6.30 uur een onderhoud met de paus. De paus drukte er zijn spijt over uit dat de dagbladen over dit onderhoud hadden geschreven... Tijdens deze audiëntie, zei Leo XIII : «On me dit que vous m'admettez pas ce que j'ai dit à cet égard ? Je protestai. Mais je fis remarquer qu'il y avait une école qui voulait aller beaucoup trop loin...». Woeste hield aan de paus zijn interpretatie voor ! (Woeste, a.w., I, 447-449).

(29) «...Beaucoup dans le pays n'ont pas compris l'attitude de l'évêque de Gand. En voici, je crois. l'explication : l'évêque tenait à se dire et à se croire démocrate, et comme l'abbé Daens s'intitulait aussi démocrate, il exploitait une fibre chère à l'évêque; celui-ci comprenait cependant l'énormité d'un appui accordé aux adversaires des vieux champions de la cause catholique; cet appui, il se refusait à le donner; mais il craignait par contre de paraître rompre avec les idées démocratiques. Aussi affirmait-on grande apparence de raison qu'il avait été fort mécontent de la publication de sa lettre à l'abbé.» (Woeste, a.w., II, 18,19).

wel aan de onstandvastigheid van karakter, die bij priester Daens nog in andere omstandigheden opvalt.

Op 21 december 1894 wees Daens in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, met de pauselijke encicliek **Rerum Novarum** in de hand, op de nood van de werkende klas in Vlaanderen, op de hongerlonen. Zijn betoog werd gestaafd door tal van voorbeelden, die door Woeste heftig werden aangevochten. Op 29 en 30 januari 1895 kloeg hij de misbruiken aan, waaronder de arbeiders in de fabrieken hadden te lijden. In de zittingen van februari kantte hij zich tegen de bestaande inrichting van het leger, vooral tegen de duurtijd. In maart en juli kwam hij op voor de pensioenen van de oud-arbeiders en van de arbeiders (in 1902 werd het arbeiderspensioen gestemd). Bij dit laatste punt mocht hij in augustus begrijpende steun ondervinden vanwege minister Nyssens. Inmiddels had Daens, op 20 en 21 maart, het opgenomen voor de kleine boeren en de «Fransmans». Herhaaldelijk, o.m. op 3 en 5 april, kwam hij op voor een nieuwe gemeentekieswet en koos stelling tegen het meervoudig stemrecht, dat de stemwaarde van de arbeiders verminderde en deze van de begoeden (4e stem) verhoogde. Op 30 juli kwam hij op voor het verplichtend onderwijs en voor de verbetering van de jaarwedde van de onderwijzers. Voor beide liep hij te pletter tegen de muur Woeste!

Het was priester Daens, die naar aanleiding van een interpelatie van Anseele over de 1 meiviering, op 26 april 1895, voorstelde de verjaardag van **Rerum Novarum** als feest van de arbeid te vieren (31).

---

(30) Annales parlementaires, 1895, 421: «prêtre dévoyé», waar Woeste priester Daens ook uitscheldt voor leugenaar (blz. 422).

(31) De socialisten verzochten de 1e mei als wettelijke feestdag af te kondigen. Priester Daens doet een tegenvoorstel: «M., j'aurais mauvaise grâce, prêtre catholique, de m'opposer à ce qu'on célèbre, même par un jour spécial, la fête du travail; en le faisant, je sortirais de la tradition chrétienne, car s'il y a un fait incontestable dans l'histoire, c'est que le travail manuel, le travail servile, conspué, avili dans les sociétés païennes, abandonné aux esclaves et aux femmes,... le christianisme l'a ennobli et je dirai divinisé.
Qui ne sait que Celui que nous, chrétiens, nous adorons comme le divin fondateur de notre religion, Jésus Christ, était fils d'un charpentier et charpentier lui-même?». Hij zegde verder aan de socialisten dat de arbeid reeds eeuwen geleden werd gevierd door de instelling van de zondag, zodat geen nieuw feest noodzakelijk is. «Mais, puisque nous entrons dans une période nouvelle et que nous sommes à l'aurore de ce siècle que, moi aussi, je salue avec l'illustre cardinal Manning comme le siècle des ouvriers, comme le règne de la démocratie, eh bien oui, qu'il y ait une fête du travail!
Malheureusement, nous ne pouvons pas prendre le 1er mai, qui est baptisé et reconnu comme la fête socialiste; mais il y a un moyen de nous concilier tous. Bientôt, dans ce mois de mai, viendra une journée bien plus grande que celle du 1er mai: c'est celle du 15 mai, l'anniversaire de jour auquel la charte du travail a été donneé au monde par notre grand Pape Léon XIII, l'encyclique **Rerum Novarum**, ce monument admirable de sagesse, de progrès en d'humanité.
Attendez deux semaines, et alors nous aurons la véritable fête de la fraternité et de la concorde, que, nous tous, nous désirons. **(Très bien, sur quelques bancs à droite)**». (Annales parlementaires, 1895, 1372).

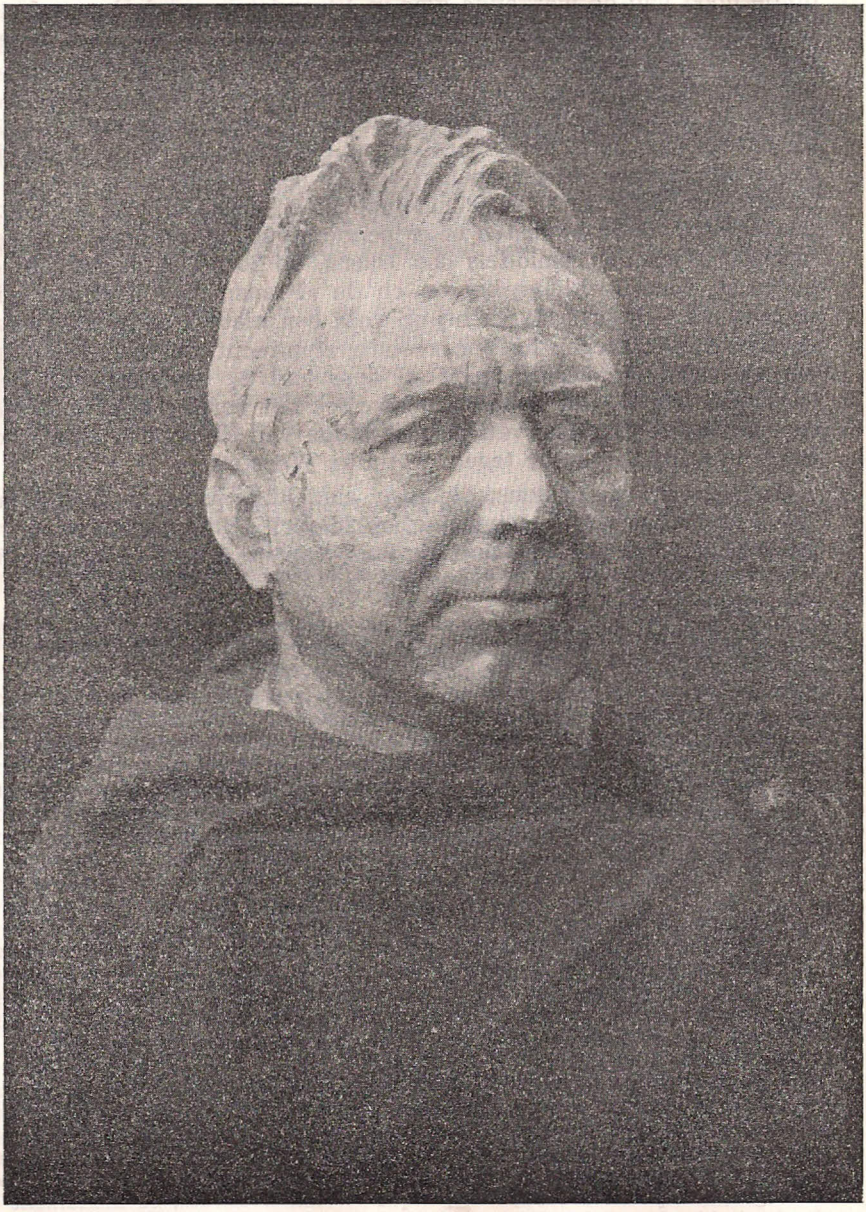

Intussen nam, spijts de tegenkanting, de kristen-demokratische beweging onder de bezielende leiding van priester Daens (32), uitbreiding. Na Aalst volgden de arrondissementen Brussel, Gent en Kortrijk. Overal trachtte men bonden en verenigingen op te richten, o.m. van de «Fransmans», van de steenbakkers, van de wevers (te Kerksken en te Denderhoutem). Het verwijt van Verhaegen, dat Daens geen belangstelling had voor sociale groeperingen, is zeker onverdiend; maar een andere faktor speelde hierin een niet onbelangrijke rol, nl. dat op de meeste parochies, onder de leiding van de parochiale geestelijkheid, dergelijke bonden onder paternalistisch bestuur tot stand kwamen. Aldus te Haaltert, op 1 september 1893, de «Onderlinge Bijstand» en datzelfde jaar te Hofstade «Voorzienigheid en Broedermin». Beide bekommerden zich om de ziekteverzekering van hun leden.

In **Het Centrum** (mei 1895) schreef men zeer lovend : «L'abbé Daens maakt zich meer en meer bemind door zijn practische voorstellen, om de toestand van boer en werkman te verbeteren. Hij zegt soms harde waarheden... In al zijn redevoeringen toont hij het volk de dwaasheden aan van het socialisme... en verdedigt het recht van de werkman uit katholiek oogpunt. Een geruststelling voor vele Nederlanders, die in Daens een vermomden socialist zien. Het woord van Vandervelde dient wel overwogen : «mannen als Daens vreezen wij, die weten het volk aan de Kerk te binden». Hadden wij in België geen mannen als l'abbé Pottier en Daens, de toekomst zou zeker aan de Socialisten behooren...» (33).

Het sukses van Daens was een doorn in het oog van Woeste ! Rome, waar men bekommerd scheen om de toestand in ons land — zorgen waaraan Woeste niet vreemd was (34) —, diende onverwijld in te grijpen. De regering stuurde graaf d'Ursel om bij de paus interventie te bepleiten tegen de priesters Daens en Pottier (35).

---

(32) «...la conduite des démocrates chrétiens s'était de plus en plus accentuée. Non contents de semer le trouble dans l'arrondissement d'Alost, ils étendaient leur action aux arrondissements de Bruxelles, d'Anvers et de Courtrai. L'abbé Daens était l'âme du mouvement et il donnait de toutes parts des meetings fiévreux.» (Woeste, a.w., II, 40).

(33) Blad van Dr. Schaepman, leider van de Kristen-Demokraten in Nederland.

(34) «Bientôt le Cardinal de Malines partit pour Rome; en partant, il manifesta des dispositons plutôt favorables aux démocrates chrétiens; à son retour, il se montra très mystérieux : il était manifeste que Rome commençait à s'émouvoir des excès des démocrates, et que, sans dessiner encore son attitude, elle fixait ses regards sur notre pays. De mon côté, je multipliai les informations, et l'on m'écrivait à maintes reprises de Rome que les dispositions du Saint-Siège nous semblaient favorables. Le Pape avait traité les incidents d'Alost de scandale; déjà, du reste, au mois de décembre, dans une dépêche officielle, le Cardinal Rampolla avait témoigné au Nonce, la satisfaction du Saint-Père au sujet de ma rééélection.» (Woeste, a.w., II, 29-33).

(35) «Aussi nos instances à Rome redoublèrent. Elles étaient d'autant plus nécessaires que l'évêque de Liège venait de partir pour la Ville Eternelle; on savait que son influence ce s'exercerait en faveur du pottiérisme (abbé Pottier). Cependant, il semble que, même avant le départ de l'évêque de

In mei 1895 werd priester Daens naar Rome geroepen, naar hij hoopte om er de goedkeuring van de paus te verkrijgen over de Kristene Volkspartij (36).

Deze reis zou voor hem een bittere teleurstelling worden. Ondertussen was immers een speciale gezant van de koning naar de paus gestuurd met een schrijven waarvan Woeste vooraf inzage had genomen (37) en werd door Woeste zelf te Rome aangedrongen, opdat

---

Liège, le Saint-Père avait acquis la conviction qu'une intervention de sa part était nécessaire; M. Collinet m'écrivit à ce moment de Rome que le terrain y était favorable; Mgr. van den Branden m'annonça que décidément le Pape s'était prononcé contre les abbés Daens et Pottier; on apprit en même temps que, dans une audience aux pélerins belges, il s'était vivement élevé contre «le scandale d'Alost»; le mot scandale avait même été répeté trois fois par lui. Ces dispositions ne pouvaient que faciliter la mission que s'était donnée le duc d'Ursel qui venait de partir pour Rome. On a dit qu'il était chargé d'un message du gouvernement belge; il n'en était rien; seulement avant de partir, il vit M. de Merode qui était encore ministre; il demanda de voir les dépêches écrites au sujet de la question démocratique à notre ministre auprès du Saint-Siège, M. de Bounder; on lui répondit qu'il n'y en avait pas; quand le duc arriva à Rome, M. de Bounder lui lut au contraire une dépêche qu'il avait reçue de son chef et qui roulait sur cette question ! Il est vrai qu'elle était confidentielle, comme tout ce que le département des affaires étrangères lui écrivait à ce sujet.» (Woeste, a.w., II, 40,41).

(36) «Le duc d'Ursel venait de partir, lorsqu'on apprit que l'abbé Daens était mandé à Rome; l'abbé exulta; il croyait qu'il était appelé pour rendre compte au Saint-Père de la situation du pays flamand; il le déclara dans un meeting tenu à Borgerhout le jour où il avait reçu communication de l'appel du Saint-Père, et il fit connaître, avec sa présomption ordinaire, ce qu'il dirait à ce dernier. Il manifesta d'abord l'intention d'ajourner son départ; mais on lui fit savoir que celui-ci devait être immédiat.» (Woeste, a.w., II, 41).

(37) A ce moment même M. de Burlet me dit que le Roi désirait m'entretenir des difficultés suscitées par les démocrates chrétiens et qu'il avait songé à expédier à Rome un envoyé spécial, qui pourrait être M. van der Elst ou le baron Léon Bethune. Je vis le Roi le lendemain : c'a été le second objet des entretiens dont j'ai parlé plus haut. Le Roi me dit combien il était préoccupé des périls que suscitait l'action des démocrates chrétiens, et il me demanda si je voyais quelque remède à la situation en dehors de l'envoi d'un mandataire spécial. Je lui suggérai l'idée d'une lettre qu'il écrirait au Saint-Père. Il me répondit d'abord que le Saint-Père n'aimait pas beaucoup ces communications; cependant. dit-il, j'y réfléchirai; en même temps, le choix de l'envoyé se fixa sur M. van der Elst (chef de cabinet de M. de Burlet, ministre des Affaires Etrangères), M. Béthune étant trop compromis dans les affaires d'Alost où on lui avait attribué à tort ou à raison certains ménagements pour l'abbé Daens. Le lendemain de cet entretien, le Roi m'envoya par le comte Paul de Borchgrave la minute de la lettre qu'il se proposait d'écrire au Pape et me demanda de la modifier, si je le jugeais à propos. J'usai quelque peu de l'autorisation;le Roi, dans cette lettre, démontrait avec force les dangers de la situation; il signalait l'attitude de l'abbé Daens et de quelques prêtres, et il ajoutait que cette attitude était telle qu'il ne pouvait recevoir au palais M. Daens, bien qu'il fût député. La lettre fut transcrite le jour même; le soir M. van der Elst partit.» (blz. 41,42).

«...Quant à M. van der Elst, il remit lui-même au Pape la lettre du Roi; le Pape fut vivement impressionné de cette lettre; il répondit par une lettre autographe qui manifestait sa sollicitude pour les intérêts que le

priester Daens er niet door de paus zou worden ontvangen (38). De belgische gezant bij de H. Stoel had in dezelfde richting gewerkt (39). Het was beter dat men te Rome maar één klok hoorde, nl. deze van Woeste !

Als «persona ingrata», als een ongewenste was Daens op 13 mei te Rome aangekomen, waar hij niet eens het verhoopte onderhoud met de paus verkreeg. Onverrichter zake mocht hij, die geroepen was, terug huiswaarts keren.

Mgr. Doutreloux, bisschop van Luik, die op dat zelfde moment te Rome vertoefde en er priester Daens ontmoette, had het er niet veel beter van afgebracht en verklaarde ronduit : «Nous avons été bien calomniés là-bas !» (Woeste, blz. 44). Werd de bisschop in eigen midden niet in de steek gelaten ? (40). Ontmoedigd sprak Mgr. Doutreloux tot Mgr. Waffelaert deze profetische woorden : «Mais alors il faudra donc abandonner les âmes des ouvriers aux socialistes ?» (41).

De laster, door de bisschop van Luik te Rome vastgesteld, werd

---

Roi lui exposait; il interrogera M. van der Elst et celui-ci ne se fit pas faute de lui dépeindre en détail des agissements de l'abbé Daens. Il lui raconta notamment l'incident que voici. Entre la première élection et le ballottage d'Alost, M. Daens s'était présenté chez M. van der Elst pour lui demander certains renseignements. M. van der Elst lui avait alors demandé : «Mais, enfin, Monsieur l'abbé, cette lutte d'Alost ne fait-elle pas de mal à la réligion ?». Il avait répondu : «Uu mal énorme». — «Mais alors ?». — «Cela, c'est l'affaire de l'évêque de Gand !». (Woeste, a.w., II, 43,44).

(38) «Sur ces entrefaites l'abbé Daens était arrivé à Rome. J'avais, dès que son départ avait été publié, écrit à Rome pour prier que le Saint-Père ne le reçut pas; serait-il reçu, disais-je, il s'en prévaudrait comme d'une victoire, et il se tarquerait de la bénédiction papale comme d'une approbation. A peine arrivé à Rome, l'abbé fut remis aux mains d'un capucin espagnol, chargé de l'interroger; on dressa procès-verbal du tout et copie de ce procès-verbal fut envoyée au nonce et à l'évêque de Gand. Ce qui paraît certain, c'est que des remonstrances et des injonctions lui furent faites; le Saint-Père refusa de le voir et il dit au duc d'Ursel : «Quant à l'abbé Daens, c'est fini, et s'il recommence, je le frappe !». (Woeste, a.w., II, 43).

(39) «Le duc d'Ursel eut avec le Pape deux entretiens : le Pape lui dit que ce serait plutôt aux évêques à intervenir, mais que, après tous les renseignements qu'il avait reçus, il avait reconnu devoir se charger de la chose; seulement il ne paraissait pas fixé sur le mode de son intervention. Il ajouta que l'évêque de Liège lui avait dit que l'épiscopat belge était d'accord; à quoi le duc répondit que l'accord était si peu complet, que, dans certains diocèses, M. Pottier n'était pas reçu.» (Woeste, a.w., II, 43).

(40) De nieuwe bisschop van Brugge, Mgr. Waffelaert, nauwelijks benoemd (juni 1895), tikte een paar «demokratische» onderpastoors op de vingers en koos openlijk partij voor de konservatieven; de bisschop van Doornik verzette zich in de **Semaine Religieuse** tegen de kwalifikatie van «konservateur» en «kristen-demokraat» en vroeg zich aan te sluiten onder het katoliek vaandel zonder meer; de bisschop van Namen was Woeste dankbaar omdat hij hem waarschuwde zich te zerzetten tegen het feit dat Mgr. Doutreloux, bisschop van Luik, zou schrijven in naam van de bisschoppen in zake sociale kwestie. (Woeste, a.w., II, 58).

(41) Woeste, a.w., II, 151.

ook door priester Daens ondervonden. Hij schreef aan zijn broeder : «Mgr. Mourey zeide : Proficiat ! 't Is een ware triomf ! Nochtans men heeft alles in het werk gelegd om ons hier zwart te maken.» (42).

Bij zijn thuiskomst weigerde Daens uitleg te geven, maar verdedigde zich tegenover zijn tegenstanders, met de verklaring dat zijn zaak niet was veroordeeld geworden (43). Toch zou de bisschop van Gent in de toekomst tegenover hem strenger optreden. De koning, na verslag te hebben ontvangen van zijn gevolmachtigd gezant, drong bij de bisschoppen van Luik en Gent aan (44), om de eenheid te herstellen.

Wat Woeste niet bereikt had langs de politiek, zou hij bereiken langs de diplomatie !

Eindelijk, op 10 juli 1895 verscheen een schrijven van de paus, waarin hij de verdeeldheid onder de katolieken betreurde en de eenheid voorschreef. Het stuk was in zó algemene bewoordingen opgesteld, dat elke vleugel het aanzag als een afkeuring van de andere.

Op 8 september 1895 — in het vooruitzicht op de gemeenteverkiezingen — werd de knoop door de bisschoppen doorgehakt : de katolieken werden in de toepassing van **Rerum Novarum** tot voorzichtigheid aangemaand en komitees zouden worden opgericht om de eenheid te herstellen.

Veertien dagen vroeger, op 23 augustus, was in de **Godsdienstige Week van Vlaanderen** een nota verschenen — «l'évêque de Gand se décida enfin à intervenir», schrijft Woeste (45) — door de bisschop ondertekend, waarbij «de gazetten der zoogenaamde partij-Daens» werden afgekeurd en de gelovigen vermaand «zich niet te laten misleiden», hun gedragslijn werd als «hoogst nadeelig aan de belangen der ware christene democratie» bestempeld (46).

In dit stuk was er spraak van «gazetten» en niet van personen ! Priester Daens schreef aan kardinaal Rampolla, staatssekretaris van de paus, om zijn instemming te betuigen met het verzoek van de bisschop (47). Woeste schreef aan de nuntius (die hem geruststelde) aan Daens toch geen antwoord te geven (48).

---

(42) Daens, a.w., 82.

(43) Daens weigerde uitleg te geven, «tout en prétendant que sa cause n'avait pas été condamnée». Een zaak is zeker «que l'évêque de Gand prit vis-à-vis de lui une attitude plus sévère.» (Woeste, a.w., II, 44).

(44) «M. van der Elst rendit compte au Roi de sa mission; le Roi se montra bien résolu à poursuivre ses démarches; un moment même, il eut l'intention d'écrire une nouvelle lettre au Saint-Père et il m'en envoya la minute; il insista en outre auprès des évêques de Liège et de Gand, pour que ceux-ci travaillassent à la paix; à la vérité il n'en obtient rien de précis; mais le Saint-Père n'avait pas encore parlé.» (Woeste, a.w., II, 44,45).

(45) Woeste, a.w., II, 60.

(46) Daens, a.w., 90.

(47) «L'abbé Daens eut alors l'attitude pleine de duplicité qui convenait à son caractère. Il fit savoir... qu'il avait envoyé une lettre au Cardinal Rampolla pour témoigner son adhésion aux remonstrances de Mgr. Stillemans.» (Woeste, a.w., II, 60).

Bij de gemeenteverkiezing, in oktober 1895, was priester Daens afzijdig gebleven. Zijn partij werd te Aalst geslagen met 50 stemmen meerderheid, dank zij «uitkoperij, bedrog en geweld». Hiertegen tekende Daens in de Kamer tevergeefs protest aan (49).

De verhouding Daens-Woeste werd met de dag scherper. Vanaf 15 december 1895 — onder druk van Woeste — werd aan priester Daens door de K.O.O. te Aalst verboden nog langer mis te lezen in de kapel van het hospitaal. Het bisdom, dat blijkbaar nog immer de priester in de persoon van Daens wou sparen, stelde de kapel van de Theresianen ter zijner beschikking. De **Justice sociale** nam het op voor Daens en Pol Demade noemde het «une infamie essentielle»; wat aan het blad een proces kostte.

Zo niet verbitterd door de harde strijd, dan toch verbeten, sprak priester Daens in de Kamer, op 4 februari 1896, zwaarwichtige woorden waarbij Mgr. Stillemans zelf in het gedrang werd gebracht. Hij verklaarde nl. bereid te zijn zich te onderwerpen, zo zijn bisschop dit van hem EISTE (50). Nu werd Mgr. Stillemans verplicht te handelen, al wist hij — naar het getuigenis van Mgr. De Harlez (51) — dat de gevolgen zwaar zouden wezen en in het voordeel van de socialisten.

Enkele dagen later vroeg de bisschop aan priester Daens ontslag te nemen. Zocht Daens tijd te winnen? In ieder geval, nu wachtte hij op een BEVEL en zijn vervanging door advokaat Herman de

---

(48) «...je priai le Nonce d'avertir le Saint-Siège des espérances de l'abbé Daens et de prévenir l'envoi de toute lettre du Cardinal Rampolla à son adresse; le Nonce me dit qu'à cet égard nous n'avions rien à craindre». (Woeste, a.w., II, 60,61).

(49) «Peu de temps après (aug. 1895), M. l'abbé Daens se laissa aller à attaquer (dans les Chambres) dans les termes les plus violents les élections communales qui venaient d'avoir lieu à Alost; il déclara qu'elles étaient «le produit de la fraude, de la violence et de l'orgie», et que «le tribunal d'Audenarde qui l'avait condamné du chef de diffamation, était à ma devotion». Il fut sévèrement repris par le président.» (Woeste, a.w., II, 63). Zie **Annales parlementaires**, 31 januari 1896, blz. 417-422.

(50) Annales parlementaires, blz. 525. — In het vuur van een debat met Woeste over de verkiezingen te Aalst, verklaarde Daens: «qu'il continuerait le mouvement commencé par lui, mais que s'il était desapprouvé par son évêque, il se soumettrait.» (Woeste, a.w., II, 68). — Zie **Annales parlementaires**, 4.2.1896, blz. 525: «J'ajoute que j'ai marché avec entière bonne foi dans ma vie; mais que, si ceux qui ont autorité et responsabilité dans l'Eglise estimaient que je me trompe, s'ils me le notifiaient en vertu de leur devoir et sous leur responsabilité, alors j'aimerais mieux renoncer à une action que je crois bonne, que de m'exposer à errer en désobeissant: je me restirerais sans regret, avec la bonne et réconfortante conscience de faire mon devoir quoi qu'il arrive».

(51) «...je croi aussi qu'on presse Mgr. St. avec violence pour qu'il agisse, maintenant que par votre déclaration tout repose sur lui et il est responsable de tout.
D'autre part votre démission, de l'aveu de tout le monde qui connait le peuple, serait d'un effet désastreux et multiplierait terriblement les socialistes. Mgr. en a été informé de differents côtés... Dieu sait comment on pèse sur lui...» (Elias, a.w., 100, 101, waar de volledige tekst).

Baets. Dit voorstel werd door Woeste afgewezen. Nog zou de bisschop geduld tonen, al ging hij, op aandringen van de koning, de verbintenis aan dat Daens zou ontslag nemen in juli 1896, wanneer tot vernieuwing van de helft van de Kamers werd overgegaan(52).

In voorbereiding op de verkiezingen van 12 juli 1896 werden op verscheidene plaatsen, ook buiten Oost-Vlaanderen, demokratische komitees opgericht en werkliedenkoöperatieven gesticht. Dit betekende een gevaar voor de konservatieve fraktie van de katolieke partij. Gezien, ter bezwering van dit gevaar, de regering de diensten van Rome wel zou kunnen nodig hebben, werd een bekwamer gezant, nl. baron d'Erp — vooraf door Woeste op de hoogte gebracht — bij de H. Stoel benoemd (53).

Evenzo in het vooruitzicht van de verkiezingen werd door de bisschoppen een overeenkomst betracht tussen de beide katolieke strekkingen, konservatieven en demokraten; voor de werklieden zou een billijke vertegenwoordiging worden voorzien. Een vertrouwelijke nota van de kardinaal hieromtrent werd door Woeste afgewezen. De bisschop van Namen en deze van Brugge, als anti-demokraten bekend, werden door Woeste aangemaand de nota niet te publiceren. Ook de nuntius werd er bij betrokken... Dank zij het verzet van Woeste bleef de nota ongepubliceerd en werd de demokratische ontwikkeling van de katolieke partij belemmerd (54).

---

(52) «L'évêque de Gand se trouvait ainsi mis en demeure de se prononcer. Quelques jours après il lui écrivit pour lui demander sa démission. M. Daens repondit: «Donnez moi un ordre». Les choses en étaient là, lorsque MM. Braun et Renkin se rendirent auprès de Mgr. Stillemans et lui dirent qu'ils croyaient à la retraite de M. Daens, s'il était remplacé par M. Herman de Baets, avocat à Gand et frère du secrétaire de l'évêque. L'évêque donna d'emblée son adhésion à cette combinaison et l'appuya auprès de M. Rodolphe Eeman, député permanent, et de M. Gheeraerdt, bourgemestre d'Alost. Ces derniers, très hostiles à un arrangement que l'arrondissement n'eût du reste pas ratifié, vinrent m'en parler. Je leur repondis: «L'arrondissement d'Alost fera ce qu'il voudra; mais s'il élit M. de Baets, je donnerai ma démission». L'évêque avisé, insista. Mais on ne céda pas et les choses en restèrent momentanément là. Cependant le Roi était intervenu auprès de Mgr. Stillemans pour le déterminer à écarter l'abbé Daens. La négociation eut ce résultat, que l'évêque prit vis-à-vis du Roi l'engagement — le Roi lui-même m'en prévint — que M. Daens donnerait sa démission pour l'époque du renouvellement de la moitié de la Chambre, c'est-à-dire pour le mois de juillet.» (Woeste, a.w., II, 68,69).

(53) Woeste, a.w., II, 74.

(54) «...les évêques avaient fait une note dans laquelle tout en recommandant l'union, ils demandaient que l'on tint compte, dans le choix des candidats pour les Chambres, des diverses fractions de l'opinion catholique... Cette note, dans la pensée des évêques, devait demeurer confidentielle... De ministerraad hield er zich mee bezig en verzette zich tegen de publikatie... J'écrivis aussi au Mgr. de Namur (Mgr. Decrolière) pour le prier de ne pas publier la note dans son diocèse et de se mettre d'accord avec l'évêque de Bruges pour que, dans la Flandre occidentale, il n'en fût parlé. Enfin je fis part au Nonce de l'émotion que nous avions ressentie; le Nonce me répondit qu'on comprenait mal les intentions de Rome et que le Saint-Siège voulait avant tout l'union. ...

Toch bleef Woeste wrevelig omtrent het geval Daens, waarbij een afdoende beslissing van het kerkelijk gezag uitbleef. Het huwelijksmaal van prinses Henriette was voor Leopold II een gelegenheid om aan kardinaal Goossens te vragen, ten spoedigste een einde te stellen aan «het schandaal» Daens. In dezelfde zin schreef hij aan de bisschop van Gent, die men moest «murf maken» door herhaald aandringen (55)... en eveneens Rome werd opnieuw aangeklampt (56), zodat de nuntius opdracht kreeg de bisschop van Gent te doen gedaan maken met het geval Daens. Deze laatste trok zich op een nieuwe stelling terug ! Op de hoogte gebracht van de inzichten van Rome, eiste hij nu een bevel vanwege de H. Stoel.

Zo bleef, tot grote ergernis van Woeste, voorlopig alles zoals het was !... En priester Daens nam geen ontslag !

Onmiddellijk na de verkiezingen ,waarbij de groeiende macht van de kristen demokraten was aan het licht gekomen, schreef de koning, op aanraden en met een tekst van Woeste, opnieuw aan de paus, waarbij verzocht werd priester Daens uit de politiek en priester Pot-

---

Il résulta de toutes ces démarches qu'aucune publicité ne fut donnée à la note et qu'on en cessa même la communication. Elle ne fut pas transmise aux journaux, et même dans certains diocèses, ceux de Bruges et de Namur, personne n'en fut avisé...» (Woeste, a.w., II, 76,77).

(55) «...Le jour du mariage de la princesse Henriette après le déjeuner, il (le roi) me demanda ce qu'il pourrait encore faire dans ce sens (contre la propagande démocratique). Je lui répondis que, le Cardinal étant présent, il serait bon qu'il insistât auprès de lui pour que l'abbé Daens fût réprimé. Il se dirigea aussitôt vers Mgr. Goossens et lui demanda tout haut si on ne mettrait pas bientôt fin au scandale donné par M. Daens. Le Cardinal, fort interloqué, lui répondit, d'après ce que me dit le Roi, qu'il saisirait les évêques de la question dans leur prochaine réunion. Mais j'ai appris depuis, qu'il avait été fort mortifié de l'interpellation soudaine qui lui avait été adressé et qui pouvait donner à penser aux personnes presentes qu'il ne remplissait pas son devoir. Quelques jours après, le Roi, par l'entremise de M. van Eetvelde, rappela à l'évêque de Gand les assurances que celui-ci lui avait données quant à la retraite de l'abbé Daens. En me prévenant de cette nouvelle démarche, M. van Eetvelde m'écrivit le 20 mai «qu'il craignait bien qu'elle ne restât encore une fois sans résultat», mais qu'il fallait «lasser l'évêque par des démarches incessantes.» (Woeste, a.w., II, 78).

(56) «A peine arrivé à Rome, M. d'Erp fit des vives instances auprès du Saint-Siège dans le sens de ses instructions. Au commencement du mois de juin, Mgr. Rinaldini, sous-secrétaire d'Etat, le prévint qu'il venait d' écrire au Nonce pour le prier de s'entendre avec l'évêque de Gand pour finir avec l'abbé Daens. Le Nonce écrivit â l'évêque avant son départ. Celui-ci fut fort embarrasé. L'abbé Daens, prévenu des intentions de Rome, réclama un ordre du Saint-Siège. Finalement les choses restèrent provisoirement en l'état. De sorte qu'un simple prêtre, n'ayant aucun ministère sacerdotal, provoquant la réprobation de tous ses supérieurs, réussissait à tenir l'Eglise en échec ! Parmi les motifs invoqués par l'évêque de Gand pour ne pas agir vigoureusement figurait celui de na pas priver de toute ressource l'abbé Daens, qui vivait, paraît-il, de son indemnité de député. Ce motif me fut révélé par Mgr. Nicotra, auditeur de la nonciature...» (Woeste, a.w., II, 78,79).

tier uit het Luikse seminarie te verwijderen (57). Leo XIII antwoordde, een maand later, dat hij niet kon bevelen waarom werd verzocht, maar dat hij aan de nieuwe nuntius, Mgr. Rinaldini, opdracht zou geven de moeilijkheden op te lossen (58).

Vóór de aankomst van de nuntius te Rome, belichtte de regering, aan de hand van een memorandum opgesteld door Woeste, te Rome opnieuw de gevaren van de kristen-demokratie (59). Midden september te Brussel aangekomen, verklaarde Mgr. Rinaldini aan Woeste, dat hij bevel had gekregen zich onzijdig te houden in de strijd tussen konservatieven en demokraten (60); zijn geheime instrukties waren evenwel in het voordeel van de demokraten (61); de H. Stoel wenste Daens nochtans buiten de politiek (62).

In september 1896 sloot de Kristene Volkspartij een akkoord af met de Belgische Volksbond, eveneens demokratisch (63); dit bleef even-

---

(57) «Enfin le Roi m'entretint de nouveau des démocrates chrétiens. Il me demanda si une nouvelle lettre de lui au Pape serait utile. Je lui répondis affirmativement. Le lendemain il m'envoya par le comte John d'Oultremont la minute de la lettre qu'il se proposait d'écrire au Souverain Pontife, en me priant de la corriger. J'usai largement de ce droit. La lettre signalait d'abord les dangers de la situation, malgré les résultats matériels brillants des élections; puis elle demandait au Pape d'ordonner à l'évêque de Gand de faire sortir de la politique l'abbé Daens, et à l'évêque de Liège d'écarter du Grand Séminaire l'abbé Pottier et de l'empêcher ainsi de continuer à former les jeunes prêtres.» (Woeste, a.w., II, 90,91).

(58) Mgr. Rinaldini werd nuntius te Brussel, spijts het verzoek van de belgische regering die de internuntius van Holland, Mgr. Lorenzellana, had verkozen. De eerste had Schaepman gesteund; de tweede werd als konservatief aangezien... Woeste stuurde hem spoedig zijn gelukwensen! (Woeste, a.w., II, 95).

(59) «Avant qu'il (le nouveau nonce Mgr. Rinaldini) fût arrivé, le Cabinet signala de nouveau à Rome les dangers du mouvement démocratique-chrétien...». Een nota, opgesteld door Woeste, werd gestuurd aan de gezant bij de H. Stoel; Woeste zelf schreef aan Mgr. van den Branden. (Woeste, a.w., II, 95,96).

(60) Mgr. Rinaldini kwam midden-september te Brussel aan. Hij verklaarde aan Woeste: «Je vous montrerai mes instructions; elles m'interdisent de prendre parti, soit pour les conservateurs, soit pour les démocrates.» (Woeste, a.w., II, 96).

(61) Van baron de Borchgrave, belgisch gezant te Wenen, die in augustus 1897 een bezoek bracht aan de nuntius, vernam Woeste dat de officiële instrukties aan de nuntius de neutraliteit tussen de twee groepen voorschreven, maar dat «ses instructions sécrètes lui recommandaient d'être favorable aux democrates.» (Woeste, a.w., II, 123).

(62) Anderzijds verklaarde de nuntius aan Woeste, bij een bezoek in oktober 1897: «il s'éleva vivement contre la conduite de l'abbé Daens et ne me cacha pas que le Saint-Siège avait exprimé le désir que celui-ci ne se représentât plus ni à Alost ni ailleurs et que ce désir serait porté à la connaissance de l'intéressé.» (Woeste, a.w., II, 124).

(63) «En 1896, le chanoine de Harlez, professeur à l'université de Louvain,... s'entremit pour amener l'abbé Daens et ses amis à solliciter l'affiliation de leur groupe à la ligue démocratique belge... L'entente fut conclue avec l'abbé Daens et ses amis... Cette tentative de raprochement n'eut malheureusement aucun succès. Le fédération (des cercles et associations

wel zonder praktische gevolgen, want reeds in 1897 volgde de breuk tussen beide en werd blok gevormd met andere kristene volkspartijen over het vlaamse land, onder de benaming «Vlaamsche Christene Volkspartij». Een hart onder de riem, midden de vele moeilijkheden, voor priester Daens was het overrompelend vlaggefeest te Aalst, op 13 juni 1897. Dit werd met een kwaad oog door zijn tegenstanders aangezien.

Inmiddels werkte Daens, samen met toegewijde, maar politiek gezien over het algemeen onbekwame mannen, verder aan de organisatie van de kristen-demokraten; hij trad op bij meetings en werd zelfs verkozen tot erevoorzitter van het Steenbakkerssindikaat te Boom en omstreken. Bij deze gelegenheid sprak priester Daens op 24 juli 1897 te Boom in een herberg (64).

De bisschop, die in mei 1897 een bezoek had gebracht aan Rome (65), herinnerde aan het verbod vóór drie jaar uitgevaardigd, waarbij aan Daens werd verboden meetings te geven in herbergen, en op 25 juli werd hij, bij aangetekend schrijven, voor een maand in zijn priesterlijk ambt geschorst. Dit viel hem zwaar, wat Woeste ook bewere (66). De linksen en sommige groepen van kristen-demokraten namen het voor Daens op (67).

De kuiperijen van Woeste tegen zijn tegenstander, zowel bij de nuntius (68) als te Rome, gingen middelerwijl door. Hij drong er op

---

catholiques) (aan wie een telegram van simpatie was gestuurd) ne répondit pas au télégramme.» (A. Verhaegen, a.w., p. 315, 316, 318).

(64) «...Enfin M. l'abbé Daens, aidé de plusieurs lieutenants, parmi lesquels M. Plancquaert, organisait de toutes parts des meetings, et même, après diverses harangues à Boom et ailleurs, on lui avait conferé la présidence d'honneur du syndicat des briquetiers. — Een functionaris van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, die bij een meeting gesproken had, liep een straf op van een maand zonder wedde. (Woeste, a.w., II, 120).

(65) «Déjà depuis bien de mois Mgr. de Gand avait interdit à l'abbé Daens de tenir des meetings dans des auberges ou dans des estaminets; l'abbé avait transgessé cette défense, et à Boom comme en Flandre, il avait peroré dans des cabarets. En partant au mois de mai pour Rome, Mgr. Stillemans se présenta brusquement à la nonciature, et dit à Mgr. Rinaldini: «Je serai peut-être amené à prendre des mesures contre l'abbé Daens; serai-je soutenu de Rome ?». Le nonce lui répondit qu'il n'en doutait pas; après quoi l'évêque le quitta sans autre explication. Ce ne fut cependant qu'à la fin du mois de juillet que l'abbé Daens fut frappé d'une suspension d'un mois pour avoir, malgré la défense épiscopale, tenu des meetings dans des cabarets à Boom...» (Woeste, a.w., II, 120,121).

(66) «La suspension ne parut pas beaucoup embarasser l'abbé Daens qui continua à se montrer, et qui, après avoir été au Congrès de Zurich, se rendit au Landdag flamand d'Audenarde.» (Woeste, a.w., II, 121).

(67) De socialisten en liberalen kozen de zijde van priester Daens, evenals «l'Union démocratique de Saint Gilles», onder het erevoorzitterschap van Renkin en Carton de Wiart. (Woeste, a.w. II, 121).

(68) «Le 29 octobre (1897), au soir, le Nonce vint me voir. Il me dit qu'à Rome on désirait que l'abbé Daens ne se représentât plus (aux élections de 1898); que cependant on avait compulsé le droit canon en qu'on n'y avait rien trouvé de précis au sujet d'une interdiction; que dans ces circonstances on se préoccupait du point de savoir si la mesure produirait plus de bien que de mal. Je lui repondis qu'à mes yeux l'interdic-

aan dat men tegen priester Daens het interdikt zou uitspreken, om hem aldus als veroordeelde priester bij de massa te knakken en uit te schakelen. Op 7 december 1897 trof de bisschop van Gent een nieuwe maatregel : hij vaardigde het verbod uit zich nog kandidaat te stellen bij de volgende verkiezingen (69). Daens onderwierp zich in 1898 aan het verbod van zijn bisschop (slechts uiterlijk ?), maar maakte van zijn recht gebruik hiertegen te Rome beroep aan te tekenen (70). De nuntius verklaarde hem in maart 1898 dat Rome hier niet tussenkwam, gezien het een tuchtmaatregel gold (71). Kerstmis bood de koning de gelegenheid de paus opnieuw te wijzen op het gevaar van de kristen-demokratie (72).

Zonder de uitspraak van Rome af te wachten, had Daens zich in een tussentijdige verkiezing geworpen te Dendermonde (2.1.1898), ten voordele van een twijfelachtig kandidaat van de kristen-demokraten, Leonce du Catillon.

Voor priester Daens werd de positie, waarin hij gebracht was, onhoudbaar. Ging hij ALS PRIESTER openlijk tot de opstand over ? Hiervoor schrikte hij blijkbaar nog terug. Volgens de bewering van Woeste wenste hij integendeel een verzoening met de kerkelijke overheid (73). Gezien zijn toestand in het bisdom onhoudbaar was,

---

tion pourrait entrainer quelques difficultés passagères, mais que c'était le moyen d'empêcher l'abbé Daens de faire désormais beaucoup de mal. Le Nonce termina l'entretien sur ce point, en me disant qu'il devait voir prochainement l'évêque de Gand et le doyen d'Alost.» (Woeste, a.w., II, 132, 133).

(69) «Il me revint à cette époque des divers côtés que l'évêque de Gand entendait lui (Daens) interdire de se porter candidat en 1898. Mais en même temps il est certain que les tendances (démocratiques) de M. Verhaegen avaient l'appui d'une partie de l'épiscopat. L'idée fixe de l'évêque de Gand était d'arriver, notamment à Alost, à un partage de candidatures entre conservateurs et démocrates»,... zoals trouwens ook te Sint-Niklaas... Maar te vergeefs ! (Woeste, a.w., II, 122).

(70) «Le 7 décembre M. Daens reçut une lettre de l'évêque de Gand qui lui interdisait d'accepter un nouveau mandat. Il fit part de cette communication à M. de Lantsheere, et il lui annonça qu'il en appellerait à Rome. C'est ce qu'il fit en effet, mais sans passer par la nonciature.» (Woeste, a.w., II, 133).

(71) «Au mois de mars suivant, le Nonce le (Daens) manda auprès de lui et lui déclara de la part du Saint-Siège, que celui-ci n'avait pas à intervenir et que l'interdiction dont il avait été frappé concernait un point de discipline de la compétence exclusive de l'évêque.» (Woeste, a.w., II, 133).

(72) Lorsque les fêtes de Noël approchèrent, le Roi écrivit au Pape suivant l'usage; il saisit cette occasion de lui signaler les dangers de la démocratie chrétienne et il me fit l'honneur de me soumettre la minute de sa lettre, avant d'en arrêter définitivement le texte...» (Woeste a.w., II, 135).

(73) «Pendant qu'il (Daens) prenait cette attitude désordonnée, l'abbé Daens gémissait de se voir réduit à la misère. Il prenait surtout pour confident M. de Lantsheere. Un jour celui-ci me dit que M. Daens reconnaissait n'être plus possible dans le diocèse de Gand, mais qu'il voudrait bien une position dans le diocèse de Malines; que lui. M. de Lantsheere, avait répondu qu'il devait s'adresser à M. Beernaert, tout-puissant auprès le Cardinal avec lequel il avait lié partie dans l'affaire de la représentation proportionelle...» Vermoedelijk heeft Daens deze weg gevolgd. (Woeste, a.w., II, 133,134).

kreeg hij in augustus 1898 van kardinaal Goossens een plaats in het aartsbisdom, in het klooster van de Visitatie te Brussel (74). Dit betekende een eervolle terugtocht uit het politiek leven! De reaktie van de konservatieven hiertegen was zo hevig, dat de kardinaal de benoeming ongedaan maakte en priester Daens alleen toeliet mis te lezen in de kapel van de broeders Alexianen te Elsene. Die vernederende voorwaarde — te Aalst werden de Alexianen, gezien hun verpleging van geesteszieken, de «zotte broeders» genoemd — kon Daens niet aanvaarden en hij keerde naar Aalst terug.

Nu stond hem als priester het ergste te wachten. Zijn vijanden zouden niet rusten vooraleer hem ook die slag werd toegebracht. Op 30 december 1898 werd door zijn bisschop, gezien hij voortging zich verder aktief met de politiek in te laten, een nieuwe maatregel getroffen: hem werd verbod opgelegd nog de H. Mis op te dragen! Het was de suspensie (75). Bij deze maatregel was er opnieuw spraak van de belangen van de ware demokratie, waartegen Daens wantrouwen verwekt, door het aanranden van de echte voorstanders (Woeste en cs?) ervan. Deze beslissing verscheen in de **Godsdienstige Week van Vlaanderen.**

Op het Kerstmiskongres van de Kristelijke Volkspartij te Antwerpen was de «Priester Daenspenning» gesticht, om hem een bestaansmogelijkheid te schenken, gezien hij geen volksvertegenwoordiger meer was.

De suspensie door de bisschop uitgesproken volstond voor Woeste niet; hij verlangde dat ook Rome zou ingrijpen (76), gezien Daens zijn

(74) «...de nouvelles difficultés furent soulevées par l'abbé Daens. Tout le monde désirait qu'on pût lui donner un poste paisible dans le diocèse de Malines; aussi l'archevêque lui offrit celui de chapelain au couvent de la Visitation à Bruxelles. L'abbé hésitait à répondre, lorsqu'une nouvelle incartade de sa part amena l'évêque de Gand à le suspendre pour quinze jours: aussitôt il écrivit à l'archevêque qu'il acceptait le poste offert! En realité ce poste ne le mettait en contact ni avec les religieuses ni avec les élèves; mais on le crut dans le public; les parents s'émurent et menacèrent de retirer leurs enfants. Voyant l'établissement près de la ruine, l'archevêque transféra l'abbé de la Visitation à une maison de refuge pour veillards tenue par les Alexiens à Ixelles. L'abbé refusa ces nouvelles fonctions, retourna à Alost...» (Woeste, a.w., II, 151, 152).

(75) «...et à partir de ce moment il se mit en révolte ouverte contre son évêque, en s'occupant plus que jamais de politique et en donnant des meetings sur tous les points du pays. Aussi ne tarda-t-il pas à être suspendu définitivement. Depuis lors il se perdit de plus en plus, multipliant ses excitations, affectant le plus grande intimité avec les chefs socialistes, pérorant avec eux dans des assemblées de tout genre et donnant aussi des scandales sans cesse renouvelés. Dans ses discours, il affectait de dire que Rome ne l'avait jamais condamné et qu'il se bornait à enseigner les doctrines de l'Encyclique **Rerum Novarum.**» (Woeste, a.w., II, 152).

(76) Woeste bracht een nieuw bezoek aan de nuntius, ten einde te bekomen dat Rome zelf zou ingrijpen. De nuntius gaf de raad dat een bisschop van Gent of Brugge naar de paus zou schrijven. «Ce qui est certain, c'est que rien vint de Rome et que l'abbé put ainsi de plus en plus continuer sa détestable propagande.» (Woeste, a.w., II, 152).

sociale werking, zoals hij het noemt, onvermoeid voortzette. Verhinderde de wet dat de Kristene Volkspartij een vertegenwoordiging in de gemeenteraden zou bemachtigen, dan zocht deze een uitweg in een kartel met liberalen en socialisten. Dit verbond, waarin de konservatieven hem gedreven hadden, zou zowel Daens als de Kristene Volkspartij noodlottig wezen (77). Voor Daens had dit nog een ander gevolg, nl. de volledige breuk met het bisdom, want de bisschop liet hem op 30 september 1899 weten dat «tot strengere maatregelen zou worden overgegaan.» (78). (Op het Kerst-kongres 1898 had Daens openlijk met het bisdom gebroken, door te verklaren dat hij zijn burgerlijke vrijheid hernam en zijn eigen politieke aktie zou doorzetten). Na wat heen en weer geschrijf en geloop, werd aan priester Daens op 13 oktober, vooravond van de verkiezingen, verboden het priesterkleed nog te dragen.

Dit was voor Daens het beslissend ogenblik ! Opnieuw weigerde hij zich bij deze beslissing neer te leggen en zocht een toevlucht — of een uitvlucht ? — naar Rome, verklarend zich vooraf aan de beslissing van Rome te onderwerpen. Trouwens, deze beslissing is nooit gekomen, zodat Daens steeds zijn priesterkleed is blijven dragen.

Het lot was geworpen. Hardnekkig en koppig stapte priester Daens vooruit, afgebroken hebbend én met het bisdom én met de katolieke partij. Zelfs zijn vroegere medestaanders van de **Justice Sociale,** Renkin en Carton de Wiart, moesten het ontgelden. Trouwens Woeste zelf getuigt dat het vraagstuk van de kristen demokratie, tegen zijn opvattingen in gesteld, als gelikwideerd mocht worden beschouwd (79) : hij had met de PRIESTER het Daensisme neergeveld !

In november 1899 deed Daens, wiens werkkracht onverminderd bleef, een vierde omreis in Nederland en sprak over het sociaal vraagstuk o.m. te Nijmegen en te Rotterdam (80). In 1900 trad hij te Brussel en elders op, samen met andersdenkenden, voor het enkelvoudig algemeen stemrecht.

In 1902 werd hij te Brussel als volksvertegenwoordiger verkozen; advokaat De Backer te Aalst. In de Kamer verdedigden beiden de belangen van de arbeiders en van de boeren.

Woeste wachtte nog steeds op een veroordeling door Rome. Het overlijden van paus Leo XIII op 20 juli 1903 en zijn opvolging door Pius X, was voor hem een hoopvolle gelegenheid. Bij de nieuwe paus weet hij het te halen. Het mandement van de bisschoppen, van 20 december 1904, is hem een gunstig voorteken, gezien het beantwoordt aan wat hij bij de nieuwe nuntius, Mgr. Vico, had bepleit (81).

---

(77) «tactische zet... politieke fout van belang, zonder verhouding tot de werkelijke waarde en den inzet van den strijd.» (Elias, a.w., 59).

(78) Brieven, blz. 1.

(79) Woeste, a.w., II, 232, 233.

(80) Daens, a.w., 166.

(81) «J'avais insisté auprès du Nonce (Mgr. Vico) pour qu'enfin M. Daens fût ouvertement désavoué. Il se prévalait, dans ses courses électorales, de ce qu'il était d'accord avec le Saint-Siège. Le Nonce comprit la nécessité

In een brief van 27 februari 1905, van de staats-sekretaris kardinaal Merry del Val aan kardinaal Goossens, werd een VEROORDELING uitgesproken over de handelwijze van priester Daens en priester Fonteyne (82), die zich beriepen op de leer van de H. Stoel.

Ook nu vindt priester Daens er een DISTINGUO op : hij sprak zijn onderwerping uit in alles wat de godsdienst aanging ! Toch is hij voortaan, zo niet veroordeeld in zijn persoon, dan toch in zijn handelwijze.

Na tien jaar had de politiek van Woeste en Leopold II het gehaald. **La Réforme** had het voorspeld in 1894 (83).

In mei 1905 legde priester Daens nog wel het eerste wetsvoorstel neer tot vervlaamsing van de hogeschool te Gent, maar zijn tweede mandaat in de Kamers miste de bedrijvigheid van het eerste. Trouwens, sinds midden 1905 was hij ziek (hartziekte)... en geknakt, lichamelijk en moreel. Hij herstelde wel tijdelijk, maar knapte niet meer op.

In 1906 liep het mandaat van priester Daens ten einde en werd hij niet herkozen. Die nederlaag viel dubbel zwaar, moreel en finantieel. Toch staakte hij de strijd niet en er verschenen nog regelmatig bijdragen van hem in **de Werkman**, waarin stelling werd genomen in belangrijke problemen. Nochtans is de strijder op ! Hij heeft het geloof in zijn zaak verloren. Schreef hij niet aan zijn broeder : «begint gij niet te zien dat de rol der christene volkspartij afgelopen is ? Wij hebben onze plicht vervuld, wij hebben gestreden, zoolang het mogelijk was...» (84). Hij had goed gezien want zijn veroordeling was ook de veroordeling geweest van zijn werk, dat afbrokkelde. H. Pirenne heeft de draagwijdte van dit besluit volledig gewogen, wanneer hij schrijft : «het verbod A DIVINIS tegen hun aanvoerder uitgesproken, stelde hen (de Daensisten) voor goed buiten strijd.» (85).

---

d'un désaveu et le demanda à Rome. C'est à la suite de cette négociation que le Cardinal Mery del Val écrivit au Cardinal de Malines le 27 février 1905 une lettre qui contraria vivement M. Daens et ses partisans. On peut croire qu'elle a ramené beaucoup d'esprits égarés; mais les chefs ne se laissérent pas toucher...» (Woeste, a.w., II, 265,266).

(82) Inhoud van deze brief : «Il a été porté à la connaissance du Saint-Siège que deux prêtres belges, Daens et Fonteyne, condamnés justement par leurs Evêques pour cause d'insubordination et pour avoir fomenté la discorde parmi les fidèles, se permettent constamment d'invoquer l'autorité du Souverain Pontife dans leurs discours et dans leurs journaux qu'ils rédigent, sans avoir obtenu l'autorisation requise...»
«Le Saint-Père, ayant eu connaissance de tout cela, a jugé, dans sa grande sagesse et prudence, qu'il est opportun de mettre fin à un état de choses qui pourrait nuire gravement aux intérêts de la réligion catholique en Belgique...»
«Le Saint-Père veut donc que votre Eminence sache et fasse savoir en même temps aux Evêques et aux catholiques belges qu'il condamne cette façon d'agir des prêtres susdits...» (Woeste. a.w., II, 265,266).

(83) «...la rancune cléricale ne l'abandonnera pas tant que lui et les siens ne seront abattus.» (La Réforme. Bruxelles, déc. 1894).

(84) Daens, a.w., 209.

(85) Pirenne, a.w., IV, 220.

Zwaar ziek gevallen, werd deze priester, op wiens persoon of privaat leven niets te zeggen viel, op 31 januari 1907 met de kerk verzoend. Hij had de verplichting genomen zich volledig uit de politiek terug te trekken (86). Meer en meer zonderde hij zich af en verkoos de eenzaamheid en het alleen zijn. Hij stierf op 14 juni 1907, voorzien van de HH. Sakramenten der stervenden.

Adolf Daens was een priester, die de nood van het volk kende en die nood zelf aanvoelde; spontaan was hij dan ook, bij het verschijnen van de encikliek **Rerum Novarum** in het strijdperk getreden voor de arbeidersbelangen en tegen hen, die hij verantwoordelijk meende voor de misbruiken. Hij had het als zijn plicht beschouwd de strijd aan te binden tegen mannen als Woeste, in wiens handen hij de belangen van de kristelijke demokratie niet veilig oordeelde (87). En gans de katolieke partij aanzag hij als met hetzelfde sop overgoten. Anderen, en niet het minst zijn overheid, waren van een tegenovergestelde mening. Vandaar een dubbel konflikt, dat hem en zijn beweging fataal werd !

Was Daens geroepen... of voelde hij zich geroepen de rol, die Schaepman speelde in Noord-Nederland, hier te lande te spelen ? Eén zaak is zeker : hij is mislukt in zijn zending, niet alleen door eigen te korten (88), maar ook door een samentreffen van allerlei ongunstige omstandigheden.

Daens was een VECHTER, die meende — zoals trouwens velen binnen de rangen van de katolieke partij — dat de belangen van de arbeiders slechts konden verdedigd worden door een zekere politieke autonomie van de arbeidersklas binnen de oude katolieke partij; later kwam hij op voor volledige onafhankelijkheid van de konservatieve katolieken. Het doel van zijn streven was de arbeidersstand op kristelijke basis te organiseren, niet slechts in een anti-socialisme, maar in een verband dat de belangen van de arbeiders zou behartigen. Hij was er van overtuigd, dat slechts op die basis de arbeidersstand in Vlaanderen voor de kerk kon bewaard blijven. Men kan zich 50 jaar later afvragen of hij zo verkeerd heeft gezien ? Maar dit kan soms voorbarig zijn en een ongeluk betekenen !

De tragiek van het leven en van de strijd van priester Daens ligt in het feit dat hij zich bevond tegenover een machtige, even koppige,

---

(86) Daens, a.w., 209.

(87) Woeste was tegenstander van sociale «rechtvaardigheid». «...Une des objections qu'il opposait volontiers aux réformes sociales, telles que nous reclamions, était sa crainte que leur triomphe n'affaiblit dans l'humanité le sens de la charité...» (C. de Wiart, a.w., 54).

(88) «intelligence vive», «éloquence de tribun», «abbé politicien dont les procédés comme les propos trahissaient plus d'ambition que de sagesse.» (C. de Wiart, a.w., 73).

ja zelfs op-wraak-beluste Woeste, die voor zijn zaak op de volledige steun mocht rekenen van het hoogste staatsgezag, die de regering aanzette al haar invloed te gebruiken bij de geestelijke overheid, om deze laatste te verplichten zijn politiek te volgen. Niet dat een priester Daens alleen stond, althans zeker niet in het begin. Het waren echter mensen — als Mgr. Abbeloos, rektor van de katolieke universiteit te Leuven, die evenmin genade vond in de ogen van Woeste (89), Mgr. de Harlez, zelfs Z.E.H. De Baets, sekretaris van de bisschop van Gent —, die hem in stilte beschermden en steunden, maar wanneer de knoop was doorgehakt, hem ook lieten vallen. Mgr. de Harlez. professor te Leuven, bleef hem het langst trouw. Hij ook voorzag de tragische gevolgen van een mislukken van de kristen demokratie, zoals priester Daens ze opnam,... maar tegen de overmacht en het gekuip moest hij het afleggen.

Het bisdom zat met de zaak verveeld en stelde uit een stelling in te nemen (1893-1898) of trof slechts halve maatregelen (1898-1899). Met tegenzin en niet bestand tegen de geweldige druk werden in 1899 strengere sankties genomen. Niet om de leer (van Leo XIII), maar om de discipline kon men hem treffen! En hier lag voor priester Daens een gewetenskonflikt waarin hij gemeend heeft dat zijn verplichting tegenover de uitgebuite arbeiders groter was dan zijn plicht van gehoorzaamheid en discipline tegenover zijn kerkelijke overheid.

Het zijn evenwel niet de fouten en klein-menselijke kanten, die de oorzaak zijn van Daens' mislukking; doch veeleer het gevolg van de koalitie van alle antidemokratische machten, onder het politiek beleid van Woeste, die zowel een verzoening als de doorbraak verhinderden en ten slotte de nederlaag bezegelden.

Het grootste ongeluk voor Daens is zeker geweest, zo niet te zijn geboren, dan toch te hebben geleefd onder een noodlottig gesternte, nl. te staan in éénzelfde arrondissement, tegenover een Woeste, diktatoriaal leider van de Katolieke Federatie, die alle heil voor de partij en het land zag in het meest strikte partij-unitarisme.

Priester Daens heeft gestreden en niet minder geleden, moreel en stoffelijk, om wat hij aanzag als waarheid en rechtvaardigheid voor de armen en min-bedeelden onder zijn volk. Hij was niet volmaakt, niet zonder gebreken, soms onstandvastig (90) en zelfs demagogisch, niet immer eerlijk wanneer hij in het nauw werd gedreven. Hij be-

---

(89) Mgr. Abbeloos, rektor van de Katolieke Universiteit te Leuven, nam ontslag in 1898. Woeste schreef: «sa disparition fut un grand bien: il était flamingant, démocrate, bourru, et les relations qu'il avait eues avec l'abbé Daens n'étaient pas un mystère; à ces divers points de vue, il était pour l'avenir de l'Université un sérieux danger.» (Woeste, a.w., II, 147).

(90) De onstandvastigheid van — en de tegenstrijdigheid in zijn karakter valt duidelijk op, wanneer men weet dat hij van 1859 tot 1871 bij de Jezuïeten was (waar hij achteraf opnieuw aanklopte), van 1871 tot 1873 studeerde aan het seminarie te Gent, kollegeleraar werd te Oudenaarde (1873), onderpastoor te Sint-Niklaas (1876) en te Kruishoutem (1878), opnieuw leraar, nu te Dendermonde (1879-1888) en nadien privaatleraar bij enkele welstellende families.

zat niet alle deugden en van iedere ondeugd valt hij niet vrij te pleiten. Maar kleine kanten komen niet minder voor bij zijn tegenstanders. Zijn gebreken, zijn tekortkomingen tegenover de kerkelijke tucht, zijn politieke fouten kunnen hem toch niet ontdoen van de glans een mens te zijn geweest, die grootmoedig, belangloos en offervaardig de strijd heeft aangebonden voor de rechten van de kleine man!

Vandaag de dag — 60 jaar na het overlijden van priester Daens — mag men zich wel ernstig afvragen of de partijverhouding in Vlaanderen en zelfs in Wallonië er nu niet gans anders zou uitgezien hebben, ware door de Katolieke Federatie van toen de formule gevolgd geworden, voorgestaan door priesters Daens en Pottier, nl. deze van een zekere politieke autonomie, en niet deze van het unitarisme, opgedrongen door Woeste. Ja zelfs de ontkerstening — zo nauw verbonden met de partijpolitieke strijd in België — zou niet de verhoudingen hebben aangenomen, die wij nu in verschillende streken moeten vaststellen.

Een feit is zeker : de arbeider had geen vertrouwen in de konservatieve partij — kon hij er wel in hebben ? — en werd er alleen bijgehouden uit geloofsoverwegingen,... die achteraf, om allerlei redenen, bij velen hebben begeven. Bekende zelfs Pieter Daens niet : «naar de oude (katolieke) schaapstal keren wij in geen geval terug,... nog liever sluiten wij aan bij de socialisten.» (91). Wat hij niet gedaan heeft, hebben duizenden wel gedaan !

Wat priester Daens, in 1906, in de lijkrede voor advokaat De Backer heeft getuigd, laat ons dit grootmoedig op hem toepassen : «Zijn liefste droom was de opbeuring en de veredeling van ons Volk; aan die verheven taak heeft hij al zijn krachten en vermogens toegewijd; in dat edel strijdperk heeft hij als een held geworsteld, en is hij gesneuveld als een martelaar.» (92).

J. de Brouwer.

(91) Elias, a.w., 88.
(92) Daens, a.w., 200.

BIJGELOVIGE PRAKTIJKEN.

1.2.1631.

Roger Notholf, fs. Arents, linnenwever, heeft zich «over vele jaeren vuytghegheven van betooverde menschen ende beesten te connen beteren helpen ende ghenesen, daertoe ghebruyckende verschyeden superstitieuse vremde ende ongheorloofde middelen, zoo bij belesijn(ghen) als anderssins, nerghens toe diende dan omme de slichte ende onnoosele menschen te bedrieghen t'uwen particulieren proffyte ende naerdien ghij u eenighe jaeren daermede hadt onderwonden, zijt bijden officiael des bisdoms deser stede up den 19 Lauwe (januari) 1628 ter dier oirsaeken ghecondemneert gheweest met roeden besteken, te doene amende honnerable, met bannissement van thien jaeren vuyt tvoors. bisdom ende expres verbodt u meer met ghelycke zaeken te behelpen up peine van (de) galleye, publicque gheesselyn(ghe) ende andere arbitraire, ghij nochtans nietjegehenstaende u zoo verre vergheten ende vervoordert hebt van in tvoors. u misdaet, belesynghe ende imposturen te blyven continueren ende namentl(ijck) ten huysen van Jan de Couck, woonende tot Waermaerde, van Adriaen van Dijcke tot Avelghem, van Jan Garret tot Berchem ende Paesschier de Cock tot Vichte, van twelcke den hove gebleken is...»

Hij wordt veroordeeld om «up een schavot voor de pilaeren van desen casteele ghegheesselt te worden met scherpe roeden totten loopende bloede» + verbanning uit het graafschap Vlaanderen voor 25 jaren, binnen de 3 dagen het land te verlaten + proceskosten.

228 r., v°.

22.6.1641.

Tien jaar later staat dezelfde Roger Notholf opnieuw voor het hof te Gent, onder dezelfde beschuldigingen. Hij was trouwens reeds vroeger veroordeeld geweest, nl. op 19.1.1628 door de officiaal van Gent : «met roeden besteken, te doene amende honorable ghebannen vut 'tselve bisdom den tijdt van 10 jaeren up peyne van gallije, publicque gheesselijnghe ende andere arbitraire correctie».

Spijts de verbanning voor 25 jaar op 1.2.1631 uitgesproken, is hij in het land teruggekeerd en heeft zijn bezweringspraktijk hernomen... «Ja hebt u soo verre vergheten dat ghij verlaetende uwe tweede huysvrauwe ende u beghevende totten dienst van de rebelle, onder den gouverneur van Ardenburch, aldaer ondertrauw ghedaen hebt met Elisabeth van Ghendt, jonghe dochtere, met dewelcke ghij langhen tijdt in overspel gheleeft ende een kindt gheprocreert hebbende, naer het overlijden van de voors. uwe tweede huysvrauwe, ghehuywet sijt. Ende ten jaere 1632 deselve ende kinderen abandonnerende, hebt ghedurich in overspel gheleeft met Cathelijne van de

Voorde, jonghedochtere, tselfs nietjeghenstaende u kennel. was dat zij vleesschel. bekent hadde gheweest bij Joos Notholf uwen soone». Hierom werd hij door de schepenbank van het Ambacht van Roeselare op 11 augustus 1633 «andermael ghefustigeert met den bast om den hals», beroofd van al zijn goederen en levenslang verbannen uit het graafschap Vlaanderen, op bedreiging met de galg. Toch bleef hij binnen het graafschap, zich verplaatsend van dorp tot dorp, «berucht van te continueren inde belesynghen ende superstitieuse middelen van beteringhen». Hij werd aangehouden te Zwevezele, en verdedigt zich voor het hof met te zeggen dat hij zich wel met de genezing van mensen en dieren heeft bezig gehouden, maar slechts «met cruyden ende goede ghebeden» en om aan de galg te ontsnappen richtte hij een genadeverzoek tot de vorst; dit genadeverzoek werd ingewilligd.

Roger Notholf wordt door het hof veroordeeld om op «het schavot men den bast om den hals voor de pilaeren van desen casteele met scherpe roeden ghefustigeert te worden totten loopende bloede» + verbeurdverklaring van alle goederen + levenslange verbanning uit het graafschap Vlaanderen, op straf van dood aan de galg.

400 v° - 401 v°.

(Ra. Gent: fonds Raad van Vlaanderen, Register van Criminele Sentencien, nr. 8594).

J.d.B.

OPSTAND TEGEN DE BALJUW VAN ST.-LIEVENS-ESSE.

19.12.1671.

Philips van Papeghem en Joos Schellaert hebben het aan de stok gehad met Merten van Houcke, baljuw van «Essche ende Schoonberghe» op 7.1.1671, die de executie moest uitvoeren van een veroordeling op 1.12. te Sint-Lievens-Esse. Zij waren ten achter met hun pacht. Philips werd op een kar, zijn hand gebonden, gevoerd «op het keldercamerken» in de herberg van Pieter van Cruycen, waar hij «groot ghetier» maakte, «roepende om eenen mutsaert ende potbier, die hem gherefuseert wiert», integendeel hij werd er geslagen in het aangezicht tot bloedens toe; acht dagen bleef hij er opgesloten, tot hij vrij kwam krachtens ontslagbrieven van de burgemeester en schepenen van Geraardsbergen.

Op 28 januari trok Philip van Papeghem met 5 of 6 ruiters van het garnizoen van Ninove naar Esse naar de herberg van Lieven Schollaert, waar de baljuw met de schepenen vergaderd waren; aan de baljuw werd gevraagd wat hij zinnens was met de executiekosten en hem de raad gegeven een overeenkomst te sluiten met Philips, zoniet diende hij deze te vergezellen bij kapitein Monslin. De baljuw verklaarde zich bereid bij de kapitein te gaan binnen 3 à 4 dagen. Daarop wilden ze de baljuw verplichten hen te vergezellen «tsij met vrientschap ofte met ghewelt». Toen de baljuw buiten kwam werd hij omsingeld, op een paard gezet bij een soldaat en gevoerd tot Steenhuize in de herberg van Frans de Deckere, waar hij de ganse nacht

werd beschimpt en bespot; 's anderdaags werd hij gebracht naar Aspelare, waar hij het gelaag 10 schell. 6 groten moest betalen, samen met de verplichting te betalen 7 pond 10 schellingen ter ontlasting over de «theerynghe gheschiet gheduerende syne executie ten huyse van Pieter van Cruycen».

Beide schuldigen werden veroordeeld ieder tot een boete van 100 gulden + de proceskosten.

12 v° - 14 v°.

(Ra. Gent: fonds Raad van Vlaanderen, Register van Criminele Sentencien, nr. 8595).

J.d.B.

Uit «DE WERKMAN»

Eerste jaargang, N° 3 - vrijdag, 13 sept. 1872.

(Typische stijl van de hoofdredakteur Petrus Daens, toen nog katoliek journalist)

DOBBEL SLIM.

Daar was 'ne keer ne pater die eene groote somme geld droeg, en hij kwam eenen brigand tegen, die hem met zijn pistool, nen tweeloop, bedreigde en zijn geld of zijn leven vroeg. Mijn geld of mijn leven! peinsde de kloosterling, die al menig water doorzwommen had, mijn geld of mijn leven! ik ben wel van zinne van u 't een noch 't ander te laten, kameraad! Wat doet hij mij? Hij begint met schoon te spreken: «Als 't u belieft, mijnheer de brigand, spaar mijn leven toch, en pakt al dat ik hebbe. Maar, och Heere! 't en is het mijne niet: wat gaan ze zeggen als ik 't huis kom!». Dat kon de brigand weinig schelen, wat ze thuis zeggen zouden, als hij maar 't geld had. «Hoor, ging de pater voort, doe dan toch iets voor mij. Schiet hier een gaatjen in de eene sleppe van mijn mantelken, dat ik het 't huis kan laten zien en zeggen: kijkt: om het lijfsgevaar heb ik mijn geld laten pakken, anders niet!». Pardaf! klonk het in den bosch en daar was een hol in den mantel. «Ai, Heere! ze gaan zeggen dat het de moeite niet weerd en is», zei de pater, en hij liet zijn geld wat rammelen, «schiet nog eentje, hier al dezen kant als 't u belieft», en de brigand deed het, om de zake kort te maken. «En nu,» zei de pater, en hij haalde eene lange lijnwaden beurze uit, waar eene goede knobbel geldstukken 't ende ingeknoopt zaten, «en nu, als 't is dat gij u niet geheel rap uit den weg en maakt, en mij gerust laat, sla ik u vlak den kop in». En mijnheer de brigand, met zijnen afgeschoten tweeloop, was schrikkelijk haastig om weg te zijn en den pater, die een struische manskerel was, zijn leven te laten.

Fr. C.

— INHOUDSTAFEL 1967 —

P. BERNAERS :
De vroedschap van het Land van Aalst in 1761 en 1778 **217**

C. COPPENS :
De bezittingen van de abdij van Affligem te Meldert in 1727 **71**

M. CORNELIS :
Buitenpoortersboeken van Geraardsbergen **82**

F. COURTEAUX :
Toekomstplannen van de V.V.A.K. voor 1967 **39**
Het hotel van Langenhove en zijn bewoners **197**
Uit «De Werkman» - Eerste jaargang - Nr 3 269

J. DE BROUWER :
Deken Damiaan van Huffel en de bestraffing van de overtreders van de kerkelijke wetten in de dekenij Ronse **21**
Schriftvervalser te Oordegem 31
Bestraffing wegens bijgelovige praktijken 34
Een officier van de stadhouder van het Land van Aalst maakte het al te bont 34
Bestraffing bij valse getuigenis 35
Vechter te Balegem 36
Van een gevangen deurwaarder 36
Terechtgesteld wegens doodslag 60
«Gevangenisbraecke» in de streek van Ronse 70
Brouwer in gebreke 75
Liefdebrief in 1602 76
Uit zijn schepenambt ontzet 76
Gewelddaden te Ninove 216
Machtsmisbruik te Zulzeke 227
Belediging van een baljuw 227
Opstandige gevangene 236
Priester Adolf Daens en de opkomende kristelijke demokratie (2 ill.) **237**
Bijgelovige praktijken 267
Opstand tegen de baljuw van Sint-Lievens-Esse 268

E. DE RIDDER :
Vereniging voor Aalsters Kultuurschoon 37

V. GAUBLOMME :
Bibliografie 77, 228

J. PIETERS :
De tabaksteelt in het Land van Aalst onder het Frans bewind **1**

G. VAN BOCKSTAELE :
De Sint-Adriaansabdij te Geraardsbergen 1081-1302 **41**

V. VAN BOSSUYT :
Abt van Haevermaet 32

A. VAN KEYMEULEN :
Muntvondst te Liedekerke. Zeventiende eeuwse munten **61**

DE REDAKTIE nr 3, III - nr 5, II, III - nr 6, II

ANALITISCHE TAFEL

BIBLIOGRAFIE : 77, 228

GESCHIEDENIS :

Architecturale : Aalst 197

Bestuurlijke : Land van Aalst 217

Godsdienstige :

Aalst 225
Geraardsbergen 41
Meldert 71
Ronse 21

Ekonomische :

Tabaksteelt Land van Aalst 1
Liedekerke 61

Rechterlijke :

Aalst 34
Baaigem 75
Balegem 36
Borsbeke 236
Eichem (Appelterre) 227
Hofstade 76
Leupegem 35
Melden 35
Ninove 216
Nukerke 60
Ronse 70
Sint-Lievens-Esse 268
Zottegem 36
Zulzeke 227

Sociale : Aalst 237

FAMILIEKUNDE :

Buitenpoorters van Geraardsbergen 82
Daens 237
Van Haevermaet 32
van Langenhove 205

VERENIGINGSLEVEN : 37

REGISTER VAN DE PLAATSNAMEN

AAIGEM : **83**
AALST : **1**, 34, **37**, **92**, **197**, **217**, **236**
AKREN : **96**
AMENGIJS : **98**
ANDERLECHT : **100**
ANSERŒUL : **100**
ANTWERPEN : **100**
ANZEGEM : **100**
APPELS : **100**
APPELTERRE : 3, 18, **101**
ASPELARE : 1, 41, **108**
ASPER : **109**
ASSE : **109**
ASSENEDE : **109**
ATH : **110**
BAAIGEM : 75, **110**
BAASRODE : **112**
BALEGEM : 36, **115**
BAMBRUGGE : **123**
BAVEGEM : **127**
BEAUWELZ : **130**
BEERLEGEM : **131**
BELSELE : **132**
BERCHEM : **132**, 267
BERGEN : **137**
BERLARE : **137**
BEVER : **138**
BOEKHOUTE : **138**
BOOM : **139**
BORCHTLOMBEEK : **139**
BORSBEKE : **140**, 236
BOTTELARE : **142**
BRUSSEL : **145**
BUGGENHOUT : **146**
BURST : **146**
CAMBRON : **147**
CHANTRAINE : **148**
CHIEVRES : **148**
CORDES : **148**
DEFTINGE : **148**
DEINZE : **154**
DENDERBELLE : **154**
DENDERHOUTEM : 41, **154**
DENDERLEEUW : 3, **169**
DENDERMONDE : **173**
DENDERWINDEKE : 3, **173**
DESTELBERGEN : **187**
DESTELDONK : **187**
DIKKELE : **188**
DIKKELVENNE : **191**
EICHEM (Appelterre) : **107**
ELENE : 13
ERONDEGEM : 41
GERAARDSBERGEN : 1, 3, **32**, **41**, 220, 223
GOEFERDINGE : 2, 18
GRIMMINGE : 3
HELDERGEM : 41
HEMELVEERDEGEM : 41
HOFSTADE : 76
IDDERGEM : 41
IDEGEM : 12, 17, 19
IMPE : 41
LAARNE : 13
LEBEEK (Denderhoutem) : **167**
LEUPEGEM : 35
LIEDEKERKE : **61**
MEERBEKE : 3, 18
MELDEN : 35
MELDERT : **71**
MOERZEKE : 18
NEDERBOELARE : 3, 41
NIEUWENHOVE : 18
NINOVE : 2, 3, 216, 227
NUKERKE : 60
OKEGEM : 17, 41
ONKERZELE : 2, 17, 41
OPHASSELT : 12, 41
OTTERGEM : 41
OUTER : 3, 17
OVERBOELARE : 2, 3, 17, 18
PETEGEM : 13
RESSEGEM : 142, **168**
RONSE (dekenij) : **21**, 70
SINT-LIEVENS-ESSE : 268
SINT-LIEVENS-HOUTEM : 19
SINT-MARIA-LIERDE : 41
SMEEREBBE : 18
VIANE : 12
ZARLARDINGE : 16
ZOTTEGEM : 36
ZULZEKE : 227

Op 3 november was het vijftig jaar geleden dat de Aalstenaar JAN-PHILEMON COLINET, Professor en Ere-Kanunnik, overleed.

Wat hij was, wat hem beroemd maakte in binnen- en buitenland, verneemt U op de algemene vergadering van de VERENIGING VOOR AALSTERS KULTUURSCHOON, te houden in de feestzaal van het stadhuis op zondag, 17 december 1967, te 16 uur.

Op luisterrijke wijze viert deze vereniging dan ook haar vijftienjarig bestaan. Iedereen die begaan is met de beveiliging van ons kunsthistorisch patrimonium in een snel modernizerend stadsbeeld is hartelijk welkom !

EEN OUD-AALSTENAAR VERWERFT LOF !

Bij de Nederlandse Boekhandel te Antwerpen verscheen onlangs het eerste deel van het verzameld werk van Shakespeare (1230 blz.).

Elk stuk wordt voorafgegaan door een uitgebreide literatuur over Shakespeare en gevolgd door een reeks verhelderende noten. Vertaler van deze tien tragedies is WILLY COURTEAUX.

Professor Herman Servotte uit Leuven — in ons land een vooraanstaand kenner van de Engelse literatuur — bestempelt deze vertaling als «een weergaloze prestatie». Door de officiële commissie werd ze trouwens bekroond met de Koopalprijs.

Na de Nederlander Burgerdijk is de Vlaming Courteaux de eerste die het aandurft het gehele werk van de grote Will in onze taal over te zetten. Want in de loop van 1968 en 1969 komen ook de delen II, III en IV van de pers. Indien alles naar wens verloopt wordt hiermee dan de kroon op het werk gezet na een monnikenwerk dat 17 jaar in beslag heeft genomen !

HET LAND VAN AALST

Tweemaandelijks Tijdschrift

Voorzitter : F. Courteaux, Acaciastraat 7, Aalst - Tel. (053) 280.96
Beheerder : G. van Bockstaele, H. Hartplein 8, Zottegem
Tel. (09) 70.19.04
Redaktiesekretaris : E.H. J. de Brouwer, pastorie, St.-Gillis-Denderm.
Tel. (052) 232.17
Recensiedienst : E.H. V. Gaublomme, pastoor, Gottem - T. (051) 630.80
Ruildienst : M. Cornelis, Dwarsstraat 50, Denderleeuw - T. (053) 667.02
Bestuursleden : B. Boel, J. Pieters, A. van Lul

Prijs voor het jaarabonnement :
voor leden 140 fr, voor steunende leden 200 fr en voor ereleden 500 fr
te storten op de postrekening «Het Land van Aalst», nr 5869.11

Gewoon los nummer (30 F) te bestellen bij de hr. Marcel Cornelis
en VOORAF te storten op voornoemde postrekening.

INHOUD VAN Nr 6
1967

J. de Brouwer — Priester Adolf Daens en de opkomende kristelijke demokratie 237
J.d.B. — Bijgelovige praktijken 267
J.d.B. — Opstand tegen de baljuw te Sint-Lievens-Esse 268
Fr. C. — Uit «De Werkman» van vrijdag, 13 september 1872 269
Inhoudstafel 1967 270
Analitische tafel 271
Register van de plaatsnamen 272

Mededeling van de redaktie II
Berichten III

Drukkerij «Het Reklaamblad», Nieuwstraat 29, Lede - telefoon (053) 237.87